

Institutionen för hälsovetenskaper

Uppsatsarbete i folkhälsopedagogik

C-uppsats 20 poäng

(Folkhälsovetenskap 51-60 poäng och pedagogik 51-60 poäng)

Lärarstudenters syn på jämställdhetsarbete i skolan ur ett lärande- och hälsofrämjande perspektiv

2004-05-03

Författare: Frida Hesselgren

Ida Johansson

Handledare: Eva Hansson

Examinatorer: Ingemar Andersson

Karin Permer

Uppsats för filosofie kandidatexamen vid Högskolan Kristianstad
51-60 poäng i folkhälsovetenskap och 51-60 poäng i pedagogik (45 s.)

Hesselgren, Frida & Johansson, Ida. (2004). *Lärarstudenters syn på jämställdhetsarbete i skolan ur ett lärande- och hälsofrämjande perspektiv.*

Handledare: Eva Hansson

Sammanfattning

Idag finns hälsoskillnader mellan könen, vilka delvis beror på ojämställda förhållanden i samhället, som uppkommit av värderingar för hur kvinnor och män ska vara. En förändring av värderingar kan ske i skolan där läraren har en betydelsefull roll. I lärarutbildningen förekommer ingen kontinuerlig undervisning kring hur lärarstudenterna ska integrera ett genusperspektiv i sin framtida yrkesroll. Syftet med denna uppsats var att undersöka på vilket sätt lärarstudenter anser sig kunna arbeta med jämställdhet i skolan ur ett lärande- och hälsofrämjande perspektiv. Datasamlingen har skett genom tio intervjuer med lärarstudenter. I resultatet framkom att lärare bör vara förebilder och handledare för sina elever i jämställdhetsarbetet. Lärarstudenterna menar att klimatet i skolan bör genomsyras av öppenhet och respekt där dialog och reflektion är viktiga komponenter för att skapa medvetenhet hos både lärare och elever. De anser även att det är viktigt att se alla elever samt uppmuntra och respektera individen som den är oavsett samhällets förväntningar. Eleverna kan då känna trygghet och därmed utveckla ett starkare självförtroende som kan främja god hälsa. Om elever reflekterar över ställningstaganden och samhällssituationer är vår slutsats att elever kan medvetandegöras, vilket skapar förutsättningar för ändrade värderingar. Dessa värderingar ligger till grund för framtida val i livet och det är därför viktigt ur ett folkhälso-pedagogiskt perspektiv att utöva jämställdhetsarbete i skolan, för att förhindra val som leder till hälsoskillnader mellan könen.

Nyckelord: könsroller, jämställdhetsarbete, skola, medvetandegöra, förståelse, tillåtande klimat, självförtroende, hälsa.

Dissertation, in partial fulfilment of the requirements for a Bachelor's degree in Health Promotion and Education, Kristianstad University.
Equivalence: 10 credit points (15 ECTS points), Public Health Science and 10 credit points (15 ECTS points), Education.

Authors: Frida Hesselgren and Ida Johansson. *Student teachers' views at equality work in school from a learning and health-promoting angle.* (45 p.)

Supervisor: Eva Hansson

Abstract

Today there are differences in health between the genders. These differences are partly caused by unequal relationships in the society that have developed out of values for how women and men should be. In order to change a set of values it's important to begin the process in school where the teacher has a significant role. In the teachers' program of education there is no continuous training as to how teachers can integrate the perspective of genders in their future profession. The aim of this study was to examine in which way student teachers consider they can work with equality in school from a health promoting and educational angle. Data has been collected through ten interviews with students. The result shows that teachers need to be role models and supervisors for their pupils in the work of equality. In order to make teachers and pupils aware and make them begin to reflect, the dialogue is emphasized. The students also believe it's essential to pay notice to each pupil as well as encourage the individual as she or he is, irrespective of the expectations of the society. Further more the atmosphere in school should be permeated with openness and respect. Then the pupils can feel safe and secure and improve their self-esteem, which can provide health. Our conclusion is that it's important to make pupils cogitate upon standpoints and situations in society. Sets of values and lines of action are established in the school years and predict future life choices. Therefore it's important, from a health promoting and educational viewpoint, to work with equality in school, in order to prevent differences in health.

Keywords: gender roles, equality work, school, awareness, comprehension, approving atmosphere, self-esteem, health.

Innehåll

Bakgrund 7

Inledning 7

Litteraturgenomgång 7

Jämställdhet 7

Styrdokument för folkhälsoarbete 8

Hälsoskillnader mellan könen 10

Bildande av könsroller 11

Jämställdhetsarbete i skolan 12

Pedagogiska arbetsätt 13

Resultat av jämställdhetsarbete i skolan 14

Lärarens roll i jämställdhetsarbete 15

Lärarstudenter och könsaspekten 15

Problemformulering 16

Syfte 16

Teoretiska utgångspunkter 16

Genussystemet 16

Handlingsteoretiskt hälsobegrepp 17

Frigörande pedagogik 17

Material och metod 18

En kvalitativ undersökning 18

Urval 18

Datinsamling 19

Databearbetning 20

Etiska överväganden 21

Resultat 22

Tankar om jämställdhet 22

Synen på jämställdhet 22

Alla människor är olika 24

Arbetsformer för ökad jämställdhet 25

Lärarens pedagogiska roll 25

Fokus på individen 26

Lära sig av varandra i grupp 28

Jämställdhetsarbetets betydelse för elevers hälsa 29

Jämställdhetsarbetets betydelse för elevers psykiska hälsa 29

Jämställdhetsarbetets betydelse för elevers fysiska hälsa 32

Resultatsammanfattning 33

Diskussion 33

Tankar om jämställdhet 34

Arbetsformer för ökad jämställdhet 34

Elevs medvetenhet 34

Lärares medvetenhet 36

Jämställdhetsarbetets betydelse för elevers hälsa 37

Metoddiskussion 39

Folkhälsopedagogisk relevans 40

Slutsatser 41

Litteraturförteckning 42

Bilagor

1 Informationsblad med intresseanmälan

2 Intervjuguide

Förord

Vi har tillsammans diskuterat och enats om ämnesval och innehåll i denna uppsats. Vi har gemensamt skrivit bakgrund, teoretiska utgångspunkter och metodavsnitt. Genomförandet av intervjuerna och utskriften av dem har delats upp mellan oss och därefter har vi tillsammans bearbetat intervjumaterialet, vårt resultat och vår diskussion.

Vi vill tacka våra intervjupersoner som har gjort denna studie möjlig. Tack för att vi har fått dela era tankar och funderingar. Till dig som är ansvarig för lärarna på aktuell institution vill vi också sända vårt Tack, för att du har varit tillmötesgående och hjälpt oss att få kontakt med lärare på lärarutbildningen. Vi vill även ge ett Tack till de lärare som har gett oss tillträde till sina lektioner, då vi sökte intervjupersoner. Ett Tack till vår seminariegrupp och vår bihandledare Eva Svederberg, som har gett oss betydelsefulla synpunkter på vårt arbete. Vi vill också ge ett stort Tack till Eva Hansson, vår handledare, som har gett oss goda råd och alltid tagit sig tid för oss samt stöttat oss under hela arbetsprocessen. Slutligen vill vi också tacka Elisabeth Bergström som bistått och stöttat oss praktiskt under vårt skrivarbete.

Kristianstad, 2004

Frida Hesselgren

Ida Johansson

Bakgrund

Inledning

Vi menar att människor i dagens svenska samhälle inte har samma villkor och möjligheter trots att vi uppfostras till att tro att alla har lika mycket värde och ska behandlas lika. Det finns en ojämställdhet i hälsa mellan män och kvinnor, vilket delvis beror på mäns och kvinnors olika förutsättningar i samhället (Östlin, Danielsson, Diderichsen, Härenstam & Lindberg, 1996). Vi anser att det är viktigt att ta tillvara på den här vetskapen och försöka arbeta för en förbättrad jämställdhet och därmed också för bättre hälsa. Carlsson (1980) menar nämligen att hälsoskillnader mellan könen till viss del kan förklaras genom traditionella könsroller. Den kvinnliga könsrollen beskriver Visser (2002) i sin artikel som känslomässig med en kritisk inställning till sig själv och med en oro över sitt utseende. Den manliga könsrollen uppfattas vara stark, oberoende och karriärorienterad. Hirdman (1997) utvidgar begreppet könsroller och betonar genusgränsernas behov av att tänjas ut, för att möjliggöra ett jämlikare förhållande mellan kvinnor och män. I samhället finns värderingar och normer som bildar könsrollsmönster, vilka påverkar kvinnors och mäns beteende (Ve, 1992). Vi ser det som intressant att titta på hur människor har blivit uppfostrade att vara och bete sig beroende på vilket kön de tillhör.

Skolan är en betydelsefull arena för lärande av både formella och informella kunskaper. Nedanstående utdrag ur läroplanen-94 påvisar skolans roll att vidareförmedla samhällets värderingar till dagens unga medborgare.

Skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan och de krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsroller. Den skall ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla förmåga och intressen oberoende av könstillhörighet (Utbildningsdepartementet: 1998, s. 6).

Skolan är också viktig för varje enskild individs utveckling och i denna process är hälsan en väsentlig del (Folkhälsoinstitutet, 1997). Enligt Kindeberg (1997) kan lärare skapa förutsättningar för att förändra elevers tankesätt genom att främja engagemang hos eleverna och göra dem delaktiga i undervisningen. Vi menar att lärarna har en stor betydelse i elevers utveckling och dagens lärarstudenter utgör den kommande generationens lärare. Uppsatsens syfte är därför att undersöka på vilket sätt lärarstudenter anser sig kunna arbeta med jämställdhet i skolan ur ett lärande- och hälsofrämjande perspektiv.

Litteraturgenomgång

Jämställdhet

Jämställdhet kommer ur begreppet jämlikhet, där jämlikhet främst rör lika värde mellan sociala grupper medan jämställdhet handlar om förhållanden mellan könen. Jämställdhet handlar vidare om kvinnors och mäns lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter samt att kvinnor och män har samma ställning och inflytande i samhället (Janlert, 2000). Framförallt betonas lika villkor och förutsättningar till familj, utbildning, arbete och försörjning samt makt och inflytande (Egidius, 2000b). När inga rättsliga hinder för jämställdhet finns kallas

det för formell jämställdhet. Reell jämställdhet innebär att lagar om jämställdhet efterlevs som innebär att kvinnor och män har lika förutsättningar i verkligheten (Nationalencyklopedin, 2003).

Betydelsen lika värde mellan könen fick begreppet jämställdhet under 1970-talet när kvinnofrågan blev aktuell i den politiska debatten. Det blev ett politiskt mål och en internationell fråga att arbeta med jämställdhet. Konventionen om lika lön för lika arbete oberoende av kön antogs dock redan år 1951 inom Internationella arbetsorganisationen. Förenta Nationerna, FN, antog år 1979 en konvention som riktades mot alla former av diskriminering mot kvinnor. Samma år antogs den första jämställdhetslagen i Sverige som innebar att kvinnor och män formellt sett skulle ha lika villkor i svenskt samhällsliv. Den första juni år 1990 hade Sverige och övriga Norden samt 97 andra länder anslutit sig till FN:s konvention om jämställdhet (Nationalencyklopedin, 1993).

Det var under 1990-talet som männens roll i jämställdhetsarbetet blev mer framträdande. Samtidigt infördes begreppet mainstreaming, vilket innebar att könsperspektivet skulle inkluderas såväl inom regeringens arbete som i statliga verk och myndigheter (Nationalencyklopedin, 2003). Ett utdrag ur *Pedagogisk uppslagsbok: från A till Ö utan pekpinnar* (1996) beskriver skolans ansvar när det gäller jämställdhetsarbete:

I skolans arbete innebär jämställdhet att skolan skall ge flickor och pojkar likvärdiga villkor och förutsättningar att upptäcka, pröva och utveckla sin fulla potential som individer. Detta förutsätter kunskaper om skillnader, likheter och olikheter mellan könen och könstillhörighetens betydelse i skolan (s.296).

Regeringen har gett resurser till bland annat feministiska grupper på skolor för att främja jämställdhet. En handbok och kurser för skolpersonal har utvecklats där förebyggande åtgärder för könsrelaterad mobbning och trakasserier diskuteras. År 2004 ska dessutom varje kommun ha minst en pedagog som är särskilt utbildad i jämställdhet och genuskunskap (Regeringskansliet, 2002).

Styrdokument för folkhälsoarbete

I Barnkonventionen, som är antagen av Sverige, står det att barn ska skyddas mot alla former av diskriminering och att barn inte ska behandlas annorlunda på grund av sitt kön. Barnkonventionens diskrimineringsförbud stämmer väl överens med den svenska grundlagstiftningens bestämmelser gällande diskriminering. Vidare står det skrivet i Barnkonventionen att barn ska ha rätt till bästa möjliga fysiska, psykiska och sociala hälsa (SOU 1997:116).

Världshälsoorganisationens (1999) *Hälsa 21-hälsa för alla på 2000-talet* har tre värdemässiga och etiska grunder, vilka är:

- hälsa som en grundläggande mänsklig rättighet
- jämlikhet i hälsa och ett solidariskt handlingsätt mellan och inom länder och deras invånare
- deltagande och ansvar för enskilda, grupper, institutioner och samfund för att skapa en fortsatt god hälsoutveckling. (s. 6)

Värdegrunden kompletteras med 21 mål. Mål 2, jämlik hälsa, handlar bland annat om en jämlik tillgång till utbildning vilket innebär att avlägsna exempelvis ekonomiska och kulturella hinder. Genom ökad jämlikhet förbättras hälsan bland annat genom högre produktivitet och stadig ekonomisk tillväxt. Jämlikhet leder också till större möjligheter för

medborgare att engagera sig socialt, ekonomiskt och kulturellt vilket ger bättre hälsa. Målet betonar också samhällssektorernas ansvar att minska sociala och genusmässiga orättvisor och deras konsekvenser för hälsan. Bland annat ska socioekonomiska villkor, som skapar negativa hälsoeffekter, förbättras fram till år 2020 och det gäller framförallt skillnader i lön, utbildningsnivå och tillträde till arbetsmarknad (Världshälsoorganisationen, 1999).

I Regeringens proposition *Mål för folkhälsan* (2002) har regeringen som förslag att det övergripande nationella målet för folkhälsoarbetet ska vara ”att skapa samhälleliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen.” (s. 26) Regeringens proposition går i linje med WHO:s mål och menar att jämställdhet bör vara en viktig utgångspunkt för folkhälsoarbetet. Att integrera genusperspektivet i folkhälsoarbetet på ett nationellt, regionalt och lokalt plan är nödvändigt på grund av kvinnors och mäns olika livsvillkor, livsstil och biologi. Regeringen har som mål att kvinnor och män ska ha samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla områden i livet. Makt och inflytande ska fördelas jämnt, ett ekonomiskt oberoende ska vara möjligt i samma utsträckning för både kvinnor och män. Kvinnor och män ska ha lika förutsättningar och lika tillgång när det gäller arbete, arbetsvillkor, utvecklingsmöjligheter och utbildning. Det gäller också i utvecklingen av personliga ambitioner, intressen och talanger. Ett delat ansvar för hem och barn samt frihet från våld nämns också som viktiga delar av jämställdheten.

Vidare måste forskning utökas kring kön och genus och en utvärdering måste ske och alltid finnas med i jämställdhetsarbete. Individens rätt att utvecklas efter sina egna förutsättningar beskrivs också samt att varje människa måste få möjlighet att uppnå den hälsa som är individuellt nåbar. I propositionen framkommer även att insatser som kan utjämna skillnaderna i hälsa ska prioriteras och att arbetet ska genomsyra hela samhället. Bland annat bör barns hälsovillkor uppmärksammas då det är viktigt att barn får lika villkor till utveckling samt att de behåller en så god hälsa som möjligt. Vidare framkommer det att statliga myndigheter eller andra verksamheter som har en påverkan på folkhälsan ska tänka på vilka effekter deras arbete har på folkhälsan. Individerna i samhället ska tillsammans arbeta för att förändra de villkor som skapar ojämlikhet i hälsa. I detta arbete är bland annat skolan ett viktigt instrument (Regeringens proposition, 2002/03:35).

I skollagens 2 § står det skrivet att alla barn och ungdomar oberoende av kön ska ha lika tillgång till utbildning. Utbildningen ska vara likvärdig i hela landet och verka under demokratiska värderingar. Skolan ska i samverkan med hemmen skapa förutsättningar för en utveckling hos eleverna som leder till att de blir ansvarsställande människor. Alla som arbetar i skolan ska vidare visa respekt för varje människas egenvärde samt skapa gynnsamma förutsättningar för jämställdhet mellan könen. Kränkande behandling såsom mobbning ska också aktivt motverkas (Utbildningsdepartementet, 2003).

I läroplanen -94 beskrivs närmare vilka värderingar som ska genomsyra samtliga skolors verksamhet. Tanken är att skolan ska stå för samhällets värderingar, såsom förståelse för andra människor och solidaritet. Skolan ska ta avstånd från diskriminering och förtryck av olika grupper och olika värderingar, uppfattningar och problem ska öppet diskuteras av läraren. Skolan ska även stå för jämställdhet och kvinnors och mäns lika rätt och möjlighet ska aktivt och medvetet främjas. Jämställdhet ska integreras i undervisningen och läraren ska arbeta för att lika stort inflytande och utrymme ges till både flickor och pojkar. Elevens förmågor och intressen ska kunna utvecklas oavsett könstillhörighet och all skolpersonal ska motverka begränsningar i elevernas studie- och yrkesval som beror på kön. I läroplanen

nämns också att eleverna ska bli medvetna om förutsättningar som ligger till grund för en god hälsa (Utbildningsdepartementet, 1998).

Hälsoskillnader mellan könen

Skillnader i hälsa mellan könen kan ses redan bland små barn men blir tydligare med åren. I tidig ålder har pojkar större risk än flickor att få koncentrationssvårigheter och motoriska besvär. Förklaringen till detta anses kunna ligga i att pojkar inte är mogna att leva upp till skolans krav. I 7-12 års ålder verkar flickor i allmänhet vara nöjdare med sina liv än pojkar. Fler pojkar än flickor dör unga, särskilt i ungdomsåren och då i olyckor som främst sker i trafiken (Socialstyrelsen, 2001). Riskbeteenden såsom vådlig körning i trafiken och hög alkoholkonsumtion är något som associeras till tävlingsinriktat beteende, vilket pojkar i större grad fostras till än flickor. Dessa riskbeteenden ligger sedan till grund för olyckor och organskador på grund av hög konsumtion av alkohol (Östlin, et al., 1996). Bland ungdomar i årskurs nio har könsskillnaden jämnats ut när det gäller dem som känner sig berusade varje eller nästan varje gång de dricker. Dock uppger fler pojkar än flickor att de högkonsumerar alkohol någon gång i månaden eller oftare (Hvitfeldt, 2002).

En ungersk undersökning (Piko, 2001) studerar på vilket sätt ungdomar hanterar svårigheter. När det gäller hantering av svårigheter genom flykt till alkohol, cigaretter eller bråk så kan inte Piko uttyda någon könsskillnad. Flickor med den här typen av problemhantering verkar dock uppleva en sämre hälsa. Det finns en koppling mellan flickors passiva hantering av svårigheter och en negativ påverkan på det psykosociala välbefinnandet. I passiv hantering av en situation finns en förhoppning om att svårigheten ska försvinna av sig självt. Det är också vanligare bland flickor att söka stöd hos andra, vilket har en positiv inverkan på välbefinnandet. Dock ökar välbefinnandet mer hos pojkar som söker stöd än för flickor. Pojkar söker mer praktiskt och materiellt stöd medan flickor i större utsträckning söker emotionellt stöd. Detta beroende på att sociala relationer i större utsträckning uppmuntras hos flickor medan pojkar i högre grad anses kunna klara sig själva. Undersökningen visar på att flickor och pojkar hanterar problem på olika sätt, vilket kan ha att göra med att de förväntas handla på ett visst sätt beroende på vilket kön de tillhör.

Ibland kan motsättningar uppstå mellan en tonårings egna förväntningar på sitt beteende kopplat till sin könstillhörighet och föräldrars och vänners förväntningar. Detta kan leda till en könsrollskonflikt hos tonåringen, eftersom hon/han inte känner sig bekväm med att identifiera sig med dessa förväntningar. Särskilt visar sig könsrollskonflikter hos en grupp med självmordsbenägna flickor. En mindre del av självmordsbenägna pojkar uppvisar också en könsrollskonflikt, men det nämnvärda är att tankar kring sin könsroll finns med bland tankar om självmord (Pinhas, Weaver, Bryden, Ghabbour, & Toner, 2002).

Bland 15-åringar uppger fler flickor än pojkar ett större antal psykosomatiska och stressrelaterade symptom, såsom magont och huvudvärk. Under högstadietiden bedömer flickor sin livskvalitet sämre än vad pojkar bedömer sin livskvalitet (Socialstyrelsen, 2001). I en brittisk undersökning (Bergman & Scott, 2001) om ungdomars välbefinnande rapporteras att fler flickor än pojkar känner sig olyckliga och oroliga samt upplever sig ha lägre självförtroende. Förklaring till detta söker Bergman och Scott i socialisation och konstruktion av könsidentiteten. Carlsson (1980) menar att traditionella könsroller kan förklara vissa skillnader i ohäls fördelningen främst gällande psykisk ohälsa. Vid psykisk ohälsa riktar pojkar främst sin oro utåt medan flickor riktar den inåt och skadar sig själva. Detta beror på att flickor i högre grad än pojkar uppfostras att betvivla sin egen förmåga och kapacitet samt förklarar misslyckanden som beständiga och beroende av inre omständigheter.

Skillnader i hälsa fortlöper upp i vuxen ålder. Fler män än kvinnor dör i hjärt- och kärlsjukdomar samt i skador, såsom olycksfall och förgiftningar. Självmord begås i större utsträckning bland män medan kvinnor har en högre frekvens av självmordsförsök samt rapporterar mer psykisk ohälsa och smärta i rörelseorganen. Kvinnor upplever mer våld samt hot om våld både i hemmet och i arbetet, särskilt på kvinnodominerade arbetsplatser som till exempel inom vård och omsorg (Socialstyrelsen, 2001). För kvinnor är också det sexualiserade våldet samt sexhandeln allvarliga hälsoproblem (Regeringens proposition 2002/03:35).

Vad som också bör nämnas är att andra förhållanden har betydelse för hälsoskillnader mellan könen, till exempel biologiska faktorer såsom skillnader i hormonproduktion (Östlin, et al., 1996). Kolip (2002) menar dock att kunskap om sambandet mellan hälsobeteenden och könsroller är något som borde användas och utnyttjas i skapandet av hälsofrämjande handlingsplaner.

Bildande av könsroller

I samhället finns olika roller, till exempel att vara elev, lärare, flicka eller pojke. Inläringen av dessa roller kallas för socialisation och sker med hjälp av socialisationsagenter. Exempelvis kan lärare vara socialisationsagenter för sina elever och ha förväntningar på barns och ungdomars agerande utifrån deras roll som elever, men också utifrån deras köns-tillhörighet (Helkama, Myllyniemi, & Liebkind, 2000). Flera socialisationsagenter agerar i en socialisationsmiljö, som i skolan eller hemmet. Villkoren för socialisationen är dock annorlunda i de olika miljöerna. I hemmet äger den primära socialisationen och lärandet rum. Familjen är en mindre gemenskap och föräldrarna känner oftast till hela barnets livshistoria och kan knyta nya händelser till tidigare skeenden. I skolan, där den sekundära socialisationen sker, är dessutom lärande ett mål i sig uttaget från sitt sammanhang och läraren har inte samma kännedom om varje individ (Säljö, 2000). Kontexten och kulturen individer befinner sig i har betydelse för förväntat beteende. Olika kulturer har således olika uppfattningar om vad som anses som lämpligt beteende utifrån exempelvis individens biologiska kön (Helkama et al., 2000).

Tidigt lär sig barn att flickor och pojkar förväntas uppträda olika och ägna sig åt skilda aktiviteter eller i alla fall förhålla sig olika till dem. Barnen lär då in olika tankemönster i sina respektive världsuppfattningar (Ve, 1992). Enligt Jones (1994) finns mönster och normer i samhället för hur flickor ska vara och bete sig. Utifrån dessa mönster och normer intar flickorna själva den könsroll som förväntas av dem. Flickorna har inte något könsneutralt utrymme där de kan utvecklas och bli starka och kraftfulla. De blir istället tvungna att välja mellan de accepterade könsroller som konstruerats för dem eller anses som onormala. Jones menar vidare att genom det sociala samspelet under sin uppfostran lär sig flickor, bland annat i klassrummet, att ta på sig en lärare/mamma/vårdare-roll. Flickorna blir de som hjälper läraren att hålla ordning i klassrummet och följa lärarens lektionsplan. Jones menar att det här hjälper flickorna att inta en maktposition gentemot pojkar. Däremot menar Bergöö (1986) att det sätter flickorna i ett underläge där flickor lär sig föga sig efter regler medan pojkar lär sig att ta för sig.

Enligt Karlsons studie (2003) har arbetsmetoder i skolan betydelse för hur könsgränser skapas eller överskrids i skolans värld. Vid exempelvis hierarkiska situationer, där läraren står framför klassen och behandlar natur- eller samhällsvetenskapliga faktabaserade ämnen, är pojkarna aktiva i diskussionen och får träna sig på att ta plats i offentliga rum. Flickorna i sin

tur koncentrerar sig inte på undervisningen utan riktar sin uppmärksamhet på något annat men stör ändå inte undervisningen. När mer moraliska diskussioner förs i klassrummet är det däremot flickorna som är mer engagerade i diskussionen. När bråk har uppkommit händer det att läraren för en allmän diskussion i hela klassen om hur man bör handla vid bråk. Detta medför att pojkar, som oftare hamnar i bråk, bekräftas. Relationsproblem och oenigheter som oftare uppkommer bland flickor, brukar emellertid inte diskuteras offentligt och kan ibland till och med löjliggöras. Lärarna och fritidspedagogerna i skolan anser att flickor skulle ha en nära relation med ett fåtal, medan pojkar som uppvisar liknande vänskapsrelationer anses som ett problem. Problemet anser pedagogerna vara löst när dessa pojkar börjar leka mer med flera pojkar. Resultatet blir att pojkar inte tillåts träna sig i att ha närmare relationer med ett fåtal utan anses behöva ta plats i en grupp.

När flickor och pojkar delas upp i lag och tävlar mot varandra ökar känslan av att det är skillnad mellan könen. Det visar sig däremot vara fördelaktigt, i ämnen som exempelvis idrott och slöjd, att dela upp klassen i en erfaren och en mindre erfaren grupp. En flicka kan till exempel vara med i den erfarna gruppen på idrotten och vara duktig på bandy. På rasten kan hon då även tänka sig vara med pojkarna när de spelar bandy. En pojke som är duktig på att sy kan tänka sig sy en dinosaurie vilket passar hans intressen. Individens skicklighet i en aktivitet kan således vara en nyckel till att bli accepterad i en aktivitet som vanligtvis räknas som specifikt för den motsatta könstillhörigheten. Ett jämställdhetsperspektiv är lättare att ha i elevverksamhet som är planerad, såsom undanplockning i matsalen, medan spontana aktiviteter och kommentarer kan ge uttryck för upprätthållande av könsgränser (Karlson, 2003).

Jämställdhetsarbete i skolan

I skolan kan jämställdhetsarbete se olika ut. En undersökning av ett projekt i Norge (Ve, 1992) beskriver hur jämställdhet kan främjas redan de första veckorna i grundskolan. En gemensam målsättning för projektet är att skapa en atmosfär i klassrummen som syftar till att stötta flickornas självförtroende både i diskussioner och praktiska uppgifter. Även Skolverket (1997) visar på skolor vars mål är att stärka främst flickors självförtroende. Andra skolor vill skapa en lugnare arbetsmiljö genom jämställdhetsarbete i form av förbättrad kommunikation mellan könen. Andra mål skolorna har är att reflektera kring jämställdhet och bidra till ökad medvetenhet, kunskap och kompetens hos elever och skolpersonal om jämställdhetsfrågor. Vissa skolor strävar efter jämnare könsfördelning och vill därmed främst förmå flickor att bli mer intresserade av naturvetenskapliga ämnen. Någon större ansträngning att få pojkar mer intresserade av att vilja välja omsorgsarbeten i framtiden verkar dock inte finnas (Skolverket, 1997). I den norska studien uppmuntras emellertid pojkarna att arbeta med omsorgsuppgifter. Arbetet utgår då ifrån John Deweys pedagogik, *learning by doing* (Ve, 1992), som innebär att lära genom att praktiskt utföra en uppgift. Skolan ses som en form av samhällsliv där elevens egna sociala aktiviteter är anknytningspunkten till skolämnena. Det är eleven som fokuseras och som ska utvecklas genom ett samspel med sin omvärld. Läraren bör inta en roll som medlem av gruppen som ska vägleda och hjälpa eleven att hantera olika livssituationer på lämpligt sätt (Dewey, 1980; Egidius, 2000a).

I Skolverkets utvärdering (1997) utkristalliserar två olika grupper med skilda huvudsakliga utgångspunkter för jämställdhetsarbetet på skolorna. Den ena gruppens skolor utgår från att flickor och pojkar är olika och använder därför könsuppdelade grupper. Enligt Skolverket beror uppdelning på att flickorna ska få chansen att ta igen pojkars förmodade försprång. Den andra gruppens skolor riktar istället in sitt arbete på att förändra föreställningar om kön och förhållningssätt samt öka medvetenheten om jämställdhetsproblem. Förändringsarbetet sker

genom fortbildning av lärare, samtalsgrupper med elever och kritisk granskning av medier och litteratur. Andra arbetssätt som används är bland annat att förändra innehållet i undervisningen och utforma kommunikationskurser som syftar till att förbättra kommunikationen mellan könen.

Erson (1994) menar i sin artikel *Vad innebär det att vara en feministisk lärare?* att det inte bara går att tala om obalansen mellan könen utan att orden också måste levas och verkställas i dagliga handlingar. I artikeln beskriver hon också den feministiska pedagogikens målsättning och dess betydelse för en jämställd undervisning. Målet för lärandet ska grundas på personliga behov. Tanke, känsla, erfarenhet, teori, handling och reflektion ska bilda ett holistiskt sammanhang och lärosätten ska innebära ett kollektivt samarbete. Hon menar vidare att målet för feministisk pedagogik kanske borde vara att stanna upp den ordinarie undervisningen och istället rikta in den på en diskussion kring orsaker och bakgrund till maktrelationer, inlärd könsmönster samt fördomar om kön. Erson har en tanke om att det här skulle leda till en ökad insikt och beredskap om fördomar och könsgränser och att denna insikt ska få eleven att sträcka sig över gränserna. För att detta ska kunna ske är det viktigt att eleven får utrymme att reflektera över sig själv och varifrån dess värderingar kring kön kommer.

Pedagogiska arbetssätt

I Skolverkets *Jämställdhetspedagogik – en sammanställning av aktionsprojekt* (1998) beskrivs tre olika perspektiv inom jämställdhetspedagogik. De tre perspektiven är radikalfeminism, liberalfeminism och poststrukturalistisk feminism, vilka visar på hur det går att arbeta med jämställdhet bland elever i skolan.

I den radikalfeministiska pedagogiska inriktningen eftersträvas en förändring av maktrelationerna mellan könen. Här behandlas jämställdhetsfrågorna inom alla ordinarie skolämnen och även föräldrarna involveras. Eleverna får uppgifter i skolan som föräldrarna på motsvarande vis också ger barnet hemma. Vuxna som inte gjort könstraditionella yrkesval bjuds in som förebilder och studiebesök på kvinno- och mansdominerande arbetsplatser ger eleverna chansen att pröva och studera olika yrkesroller. Lärarna byter också ämnen med varandra för att visa att kvinnor och män kan sköta samma uppgifter. För att omsorg ska utvecklas används fadderverksamhet som instrument. Vidare används rollspel för att minska aggressiva spänningar mellan flickor och pojkar. Genom förhandlingsspel, härskartekniker och klassrumsdebatter får eleverna lära sig hur de kan gå till väga i olika situationer de kan ställas inför, exempelvis vid löneförhandlingar eller politiska frågor. Eleverna lär sig tala inför grupp och argumentera för sina åsikter, där lika mycket utrymme ges för både flickor och pojkar. Eleverna får också granska undervisningsmaterial ur ett könsperspektiv, där kvinnors/flickors framgångar och prestationer framhävs (Skolverket, 1998).

Ibland delas eleverna in i flick- och pojkgupper för att träna på områden de vanligtvis inte får utrymme i. Flickor får träna sig att ge klara besked, ta plats och våga vara aktiva medan pojkar får träna på närhet till andra personer och att vara en vän samt att uppföra sig. Flickorna kan i dessa grupper stärka tilltron på den egna förmågan och det egna värdet samt stärka solidariteten dem emellan. För elever på högstadie- och gymnasienivå har inlevelse och dramaövningar utvecklats för att behandla ämnen som könstrakasserier, diskriminering, kränkningar och mänskliga rättigheter (Skolverket, 1998).

I den liberalfeministiska pedagogiska inriktningen betonas behovet av förändringar av ojämlika yttre förhållanden. Inriktningen handlar om att skapa lika villkor för flickor och pojkar genom att ge var och en ett likadant bemötande samt utveckla alla deras sidor. Leken

används för att förhindra traditionella könsmonster och i rollekar får exempelvis pojkar baka och flickor leka rörmokare. För att stärka flickors och pojkars identitet stimuleras till exempel ledarträning för flickor och konfliktlösning med ord för pojkar där bland annat fysisk kontakt uppmuntras liksom att träna sig i att bry sig om varandra. Även inom denna inriktning görs studiebesök inom olika yrkesområden, för att påverka elevernas inställning till olika yrken. Utställningar hålls därutöver med fotografier på bekanta vuxna i könsöverskridande roller och yrken. Eleverna får skriva uppsatser om sina framtida yrkesplaner och det sker en uppmuntran till val som inte är könstypiska, där flickorna särskilt uppmärksammas och ges stödjande samtal. Till flickorna ges också egen tid vid datorerna för att pojkarna inte ska ta över all tid (Skolverket, 1998).

Den poststrukturalistiska feministiska pedagogiska inriktningen menar att människan är involverad i sociala, ekonomiska, politiska och språkliga mönster. Poststrukturalismen handlar om individens möjligheter att skapa och förändra dessa mönster med sin kreativa förmåga (Egidius, 1997). Språket är en viktig faktor inom poststrukturalismen och det är genom språket som de olika mönstren bildas. Kön produceras i sociala sammanhang och skapas bland annat genom olika former av samtal. Även vår subjektivitet är socialt konstruerad. Subjektiviteten handlar om individens medvetna och omedvetna tankar och känslor samt förståelsen av sin relation till världen. Omfattningen av den sociala förmågan samt individens tillgänglighet till den, avgör hur människan ger mening till sina sociala relationer samt hur hon lever sitt liv. Feministisk poststrukturalism vill kunna placera in maktrelationer i det vardagliga livet genom att rikta uppmärksamheten mot hur verkligheten och sociala sammanhang beskrivs i texter (Weedon, 1997). Inom skolan handlar denna inriktning om att utveckla elevernas medvetenhet om den egna inlärningsprocessen. Eleven ska kunna påverka den egna utvecklingen och inlärningsituationen och därmed utvecklas till fria och självständiga personer som på längre sikt ska bidra till ett mer jämställt samhälle (Skolverket, 1998).

Resultat av jämställdhetsarbete i skolan

Nedan följer en sammanställning av resultaten från ovan beskrivna pedagogiska inriktningar samt tidigare nämnda jämställdhetsprojekt.

Lärarna i jämställdhetsprojektet i Norge uppmärksammar att flickorna i projektklasserna blivit mer självständiga och fått större självförtroende i jämförelse med andra flickor. Även pojkarna har förändrats och visar flickorna större respekt (Ve, 1992). Lärarna inom aktionsforskningen upplever en förändring hos eleverna, vilken har medfört en mindre hotfull situation i klassrummet och ett bättre samarbete över könsgränserna. Flickor och pojkar leker mer tillsammans och lekarna är mindre könsstereotypa. Flickorna vågar ta för sig mer av lekytor och lekmaterial och pojkarnas omsorgstänkande har utvecklats då de fått ta hand om yngre barn. Särgruppsarbete hjälper för flickornas del inte samundervisningssituationer. I det stora hela skapar aktionsprojektet en insikt i orättvisor bland könen och jämställdhetsfrågor bland eleverna. De flesta av lärarna tycker att jämställdhetsarbete bör inkluderas i allt skolarbete och upplever samverkan med föräldrar vara av stor betydelse. Det ses som en styrka att både kvinnor och män deltar i jämställdhetsarbetet och värdet av att arbeta i arbetslag, vilket ger olika perspektiv på arbetet, framkommer också av aktionsforskningen (Skolverket, 1998). Ve (1992) påvisar att främjandet av jämställdhet alltid måste finnas med i undervisningen samt att det måste vara en målsättning att integrera det i alla delar av undervisningen.

Lärarens roll i jämställdhetsarbete

Studien från Norge visar att lärarna i projektet får en ökad insikt om samspelet mellan flickor och pojkar samt hur viktigt och utmanande jämställdhetsarbete i skolan är (Ve, 1992). Även Skolverket (1998) ser att en större medvetenhet om könsfrågornas betydelse och svårigheter växer fram hos lärarna under aktionsprojekten. Lärarna får möjlighet att medvetandegöra sig själva och sina egna attityder till könsfrågorna. Skolverkets (1997) utvärdering av diverse jämställdhetsprojekt i skolor visar också att lärarna, som ingår i jämställdhetsarbetena, med lätthet samarbetar kring frågor som rör ändrade undervisningsformer i klasserna. Diskussion om sina egna värderingar och förhållningssätt är dock svårare och känsligare att föra och förekommer mer sällan. Erson (1994) menar att lärarens språk och beteende är betydelsefullt för undervisningen och bör analyseras, då lärarens egen utveckling är central för att en frigörande pedagogik ska kunna nå så långt som möjligt. En förutsättning för att elever ska ha en möjlighet att utforska sin egen medvetenhet och omgivningens maktförhållande är lärarens förmåga och mod att våga låta alla röster höras och utvecklas.

Lärostudenterna och könsaspekten

Blivande lärare har själv erfårit uppfostran och utbildning ur ett könsperspektiv. Kunskapen är djupt förankrad och möjlighet för förståelse för könstillhörighetens betydelse i undervisningssituationen finns. Dessa erfarenheter kan fungera som utgångspunkt i lärarutbildningen och kan då bearbetas, struktureras och göras medvetna. Engagemanget för genusperspektiv i undervisningen är dock bristfälligt och är mer beroende av intresset hos enskilda lärare än som en integrerad del i utbildningen (Tallberg Broman, 1997; 1998). Detta trots att studenten ska ha behövlig kunskap för att kunna förverkliga skolans mål där jämställdhet och ett genusperspektiv förespråkas (Högskoleförordningen, 1993:100). Det finns således behov av att lärostudenter får fördjupad medvetenhet och kunskap för att utveckla en handlingsberedskap (Tallberg Broman, 1997; 1998). I en studie om lärostudenter i den nya lärarutbildningen (StAAF, 2003) efterfrågas dessutom mer praktiska tips vid bland annat konfliktlösning och lektionsplanering. Tillfällig uppdelning av klassen efter kön förekommer i skolan och syftet med uppdelningen, för- och nackdelar samt hur uppdelningen ska presenteras bör diskuteras i lärarutbildningen (Tallberg Broman, 1997).

Högskoleförordningen (1993:100) föreskriver att lärostudenter ska vara insatta i könsskillnaders betydelse vid framförandet av ämnesstoff i undervisningssituationen. Det sker i första hand i den verksamhetsförlagda undervisningen samt i ämnet svenska men inte lika genomgående i andra ämnen (Tallberg Broman, 1997; 1998). StAAF (2003) framhåller att lärostudenter är nöjda med sina ämneskunskaper men önskar få mer utav pedagogiska och didaktiska aspekter i sina ämnesorienterade kurser. Lärostudenter i StAAFs studie anser för övrigt att den egna utbildningen erbjuder valmöjlighet men är inte tillräckligt yrkesinriktad. Läraryrket bedöms främja personlig utveckling, innehålla omväxlande uppgifter samt ge personlig tillfredsställelse genom engagemang i människors livsvärld.

Högskoleförordningen (1993:100) menar att en utveckling av elevernas lärande är eftersträvanvärt. Vidare ska lärostudenter efter att ha avslutat sin utbildning kunna ta ställning till samhällsfrågor samt stå för samhällets demokratiska värderingar. Tallberg Broman (1997;1998) skriver om att lärostudenterna själva har olika bilder av en kvinnlig och manlig lärare. Den kvinnliga lärarrollen beskrivs som välplanerad och socialt inriktad. Den manliga lärarrollen beskrivs inge respekt hos eleverna samt riktar in sig på undervisning. Bättre kunskap om lärarrollen och arbetssätt i ett könsperspektiv efterfrågades dock. Tallberg Broman menar vidare att jämställdhet inte behöver vara ett ämne i sig utan att det ska genomsyra alla kurser i lärarutbildningen, för att integreras i lärostudenters synsätt.

Problemformulering

Jämställdhetsarbete har inom politiken pågått i över 50 år men fortfarande finns ojämlika villkor när det gäller kvinnor och mäns löner, omsorg om barn och uppväxtvillkor. Kopplingar mellan traditionella könsroller och hälsoskillnader har påvisats och grunden för detta läggs redan i barndomen. Skolan är därför en viktig socialisationsmiljö och lärarna är med och formar kommande generationer av kvinnor och män. Det finns skolor som aktivt arbetar med jämställdhet bland annat genom rollspel och granskning av hur kvinnligt och manligt framställs i läroböckerna. Lärarens egen medvetenhet och inställning till jämställdhet är en viktig komponent för ett framgångsrikt jämställdhetsarbete i skolan. I sin utbildning skapar lärarstudenter sin bild över på vilket sätt de senare vill agera i sin lärarroll. Det är därför viktigt att redan i lärarutbildning reflektera över sin kommande lärarroll utifrån ett genusperspektiv. Det har dock framkommit att lärarutbildningen inte systematiskt arbetar med ett genusperspektiv, med undantag av enskilda lärares engagemang. Vi anser därför att det är betydelsefullt att undersöka vilka tankar lärarstudenter har kring jämställdhet och på vilket sätt det kan skapa förutsättningar för lärande och utvecklande av en god hälsa hos eleverna.

Syfte

Syftet är att undersöka på vilket sätt lärarstudenter anser sig kunna arbeta med jämställdhet i skolan ur ett lärande- och hälsofrämjande perspektiv.

Teoretiska utgångspunkter

De teoretiska utgångspunkterna kommer att utgöra grunden för studiens diskussion. Genussystemet ger en beskrivning av könsmonster och behovet av att tänja på gränserna för könsrollerna så att jämställdhet mellan kvinnor och män kan uppnås. Det handlingsteoretiska hälsobegreppet innefattar hälsans samband med miljöns förväntningar på beteendet. I den frigörande pedagogiken betonas människans egen förmåga att förändra sin situation.

Genussystemet

Genus definieras ofta som könsroll eller socialt kön men är egentligen en svensk översättning av det engelska ordet *gender*, som vill skilja biologi från kultur (Hirdman, 1997). Hirdman vill dock utvidga genusbegreppet att innehålla mer än könsroll och socialt kön samt bygga upp ett teoretiskt system, som hon kallar genusystemet. Hirdmans genusystem är en benämning av processer, föreställningar och förväntningar som samverkar och bildar mönster för genus utifrån det biologiska könet. Dessa mönster avspeglar sig sedan i ekonomi, politik och i sociala sammanhang. Barn föds in i denna förutbestämda världsuppfattning, som de lär sig genom institutioner och i individuella möten med människor.

Hirdman (1997) använder genuskontrakt som ett praktiskt instrument, vilket beskriver kvinnans och mannens begränsade möjligheter. Genuskontraktet består av konkreta föreställningar och tysta överenskommelser om hur kvinnor och män ska bemöta varandra.

Det gäller i arbetet, i kärleken, i språket och för utseendet. Huvudfrågan är dock hur långt en kvinna eller man kan gå utan att falla utanför kontraktets gränser. Hirdman vill poängtera vikten av att undvika kvinnligt och manligt som motpoler, vilket kan leda till att systemet reproduceras. Hon menar att det är viktigare att betona likheter och att utvidga vad som ryms i genuskontraktet, då detta skulle leda till ett jämlikare förhållande mellan kvinnor och män.

Handlingsteoretiskt hälsobegrepp

Hälsa kan definieras på olika sätt. Den finska filosofen Pörn utgår från att människan är en handlande varelse. Han menar att människan har god hälsa om hennes mål är möjliga att uppfylla med hjälp av de handlingsalternativ som finns till hands (Pörn, 1995).

Pörn menar att en individ bearbetar sina intryck från omgivningen och formar en bild av verkligheten som kallas ÅR-bild. Hur väl denna bild överrensstämmer med verkligheten beror på individens förmåga att förstå de meningsbärande verbala och icke-verbala handlingar som sker i en situation. ÅR-bilden jämförs därefter med individens BÖR-bild, det vill säga hur individen önskar att situationen skulle se ut i enlighet med individens mål. Stämmer inte bilderna överens måste individen ta ställning till hur den vill gå vidare och agera, enligt en SKALL-bild. Vad individen väljer att göra beror på förmågan att föreställa sig olika alternativ och konsekvenserna utav detta. Det valda handlingsalternativet leder sedan till att mål uppfylls eller att de inte uppfylls. Den ovan beskrivna processen är en modell över hur en individ kan förhålla sig till sin omgivning och till sig själv (Pörn, 1995).

De tre viktigaste komponenterna i det handlingsteoretiska hälsobegreppet är repertoar, mål och miljö. Repertoaren består av individens samlade förmågor när det gäller att uppfatta omgivningen, föreställa sig olika handlingsalternativ samt se konsekvenser av handlingar. Målen är individens personliga mål för sitt liv vilka består av mål och delmål som bryts ner i mindre delar. Miljön är omgivningen som individen befinner sig i, fysikaliskt, socialt och kulturellt men även den inre miljön som består av sinnesfunktioner, rörelseförmåga och förnuft. God hälsa uppnås när dessa komponenter är i balans med varandra; om individens förmågor passar för miljön och målen, om miljön är lämplig för att kunna förverkliga målen med befintliga förmågor eller slutligen om målen är realistiska i relation till miljön och förmågorna (Pörn, 1995). Balansen mellan förmågorna och miljön betonas, vilket Pörn markerar genom att kalla detta för en persons anpassning till miljön. Anpassningen måste dock vara önskvärd för att god hälsa ska uppnås (Pörn, 1984)

Frigörande pedagogik

Frigörande pedagogik utgår från förtryckta grupperns möjlighet till befrielse, vilket Freire (1972) anser är en humaniseringsprocess. Här läggs fokus på människors värde och personer ses för vad de är och inte som kategorier. Freire anser att utbildning ska främja engagemang för att förändra världen. En grundläggande tanke är att människan ska leva i och med världen som en aktiv medskapare. Dialog är grundstommen i Freires pedagogik och här kan alla vara delaktiga. Deltagarna kan genom dialog och diskussion bli medvetna om sin egen och andras situation och genom detta skapa en kritisk medvetenhet som kan ge ett nytt perspektiv på tillvaron och leda till en förändring.

Kärlek till världen och en tro på människans förmåga är en förutsättning för en dialog som medvetandegör deltagarna. Detta kan ske genom problemformulerad undervisning där till exempel det som naturen tillverkat själv och vad människor skapat i världen undersöks och avkodas. Människors beteendemönster är exempelvis ett yttre uttryck för en gemensam skapelseprocess av kultur. Vad individen är och gör är det viktiga och inte vad andra tänker och vill att personen ska göra (Freire, 1974). Freire (1975) anser att val av undervisningsmetod även förmedlar en människosyn. Vid lärande av ord och läsning är det därför att föredra att lära sig ordens egentliga mening och se orden i sitt sammanhang istället för att bara med automatik reproducera orden. Detta ökar även den viktiga kritiska reflektionen.

Material och metod

En kvalitativ undersökning

Studiens syfte var att undersöka på vilket sätt lärarstudenter anser sig kunna arbeta med jämställdhet i skolan ur ett lärande- och hälsofrämjande perspektiv. Det betydde att lärarstudenternas perspektiv stod i fokus och att deras reflektioner och resonemang ansågs vara det betydelsefulla i studien för att kunna besvara vårt syfte. Vikten av studiepersonernas perspektiv betonas i kvalitativa undersökningar (Bryman, 1997). Metoder som används i kvalitativa undersökningar är bland annat textanalys, observationer och olika former av intervjuer (Starrin & Svensson, 1994). Personlig intervju valdes som metod för denna studie för att få fram kvalitativ information. Studien ämnade få infallsvinklar och idéer kring jämställdhetsarbete i skolan och hur det kan påverka elevernas hälsa. Enligt Kvale (1997) anses intervju vara en lämplig metod, när det är människans tankar som ska beskrivas och ringas in.

Urval

Personerna som studerades i denna undersökning var lärarstudenter på en högskola i södra Sverige. Vi ansåg det nödvändigt att intervjupersonerna skulle ha genomgått verksamhetsförlagd praktik i sin utbildning, för att kunna ha något att reflektera kring. Därför söktes intervjupersoner som kommit en bit på väg i sin utbildning. De lärarstudenter som fanns tillgängliga efter dessa kriterier gick termin tre och fem. Det fanns även lärarstudenter som studerade sin sista termin men dessa valdes bort på grund av att detta uppsatsarbete inte skulle hinna bli färdigställt innan de avslutat sin utbildning. Lärarstudenterna som ingick i urvalsgruppen önskades ha olika ämnesinriktningar för att få ett bredare perspektiv i studiens resultat. De ämnesinriktningar som de utvalda lärarstudenterna studerade var matematik, naturorienterande ämnen, svenska och samhällsorienterande ämnen. Tanken var att tio personer skulle ingå i studien för att få ett tillräckligt stort material till analysen. Grundskolan är obligatorisk för barn mellan 7-16 år (Utbildningsdepartementet, 2003), vilket betyder att de allra flesta barn kommer i kontakt med lärare i årskurserna 1-9. Tanken var därför att lärarstudenterna i urvalet skulle vara inriktade på dessa årskurser. Åtta av de tio intervjupersonerna var grundskolelärare, men då den nya lärarutbildningen integrerar olika åldersinriktningar innefattas även en förskolelärare och en gymnasielärare i urvalet. Dock ansågs dessa personers förslag till arbetsmetoder för jämställdhet vara användbara även i grundskolan, varför ingen intervjuperson valdes bort från studien.

Arbetet med att få tag i intervjupersoner inleddes med att telefonkontakt togs med ansvarig för lärarna på aktuell institution, som via e-post skickade namn och e-postadresser till lärare på lärarprogrammet. Därefter togs personlig kontakt med en anträffbar kursansvarig och tid bestämdes för kontakt med lärarstudenter. Övriga kursansvariga kontaktades via e-post, men endast de lärare som inte hade några lärarstudenter under angiven tidsperiod svarade. Återigen kontaktades den ansvariga för lärarna för att försöka komma i kontakt med lärare på lärarprogrammet vid deras personalmöte. Vid personalmötet bestämdes sex tillfällen då möte med lärarstudenter skulle äga rum.

Inför kontakten med lärarstudenterna utformades ett informationsblad med intresseanmälan (se bilaga 1), som beskrev undersökningens syfte, informerade om deltagandets innebörd samt hanteringen av material. Väl inne i klasserna presenterade vi oss samt berättade om studiens syfte och att deltagandet var frivilligt. Vidare talade vi också om att betänketid gavs, för att lärarstudenterna skulle få en möjlighet att tänka efter om de ville vara med i studien eller inte. Intresseanmälan delades ut till samtliga studenter i varje klass. De fick läsa igenom och fylla i intresseanmälan om de var intresserade av att delta i undersökningen. Anmälan samlades sedan in av oss innan vi lämnade klasserna.

Sammanlagt anmälde sig 14 intresserade via intresseanmälan. Efter en till sju dagars betänketid kontaktade vi dem via telefon. I vissa fall inföll den önskade dagen för intervju redan dagen efter informationstillfället, därav den ibland korta betänketiden. En man och fyra kvinnor gav återbud på grund av tidsbrist eller annan för oss okänd anledning, men tackades för visat intresse. Vid telefonkontakt bestämdes tid för intervju med de nio lärarstudenter (tre män och sex kvinnor) som slutligen deltog. Inför intervjuerna bokades avskilda rum där samtalen inte kunde höras utifrån.

Datainsamling

En intervjuguide (se bilaga 2) med öppna frågor inom området jämställdhet och hälsa utformades på ett sätt som gjorde det möjligt att ställa följdfrågor under intervjuförloppet. Kvale (1997) menar att det är viktigt att intervjupersonen får berätta fritt utifrån sig själv och sina erfarenheter för att betona att deras perspektiv är det viktiga. Kvale menar vidare att provintervjuer innan projektintervjuerna kan ge erfarenheter och självförtroende till att utföra en intervju. Erfarenheter ökar intervjuarens förmåga att frambringa en avslappnad atmosfär, med en stimulerande dialog som följd. Vi genomförde därför en provintervju var med lärarstudenter, för att få praktisk erfarenhet av en intervjuprocess. Syftet var också att öva hanteringen av problem som kan uppstå under intervjuförloppet, men även att undersöka frågornas och svarens relevans. Efter provintervjuerna justerades ett fåtal frågor i intervjuguiden, för att tydliggöra betydelsen av dem. I övrigt behöll vi frågeformuleringarna som de var. En av provintervjuerna passade in på de kriterier vi satt upp för att kunna vara med i studien och användes därför till resultatet i vår studie. Därmed innehåller vår studies resultat tio intervjupersoners tankar.

Av de personer som slutligen kom att ingå i studien har fem personer var intervjuats, vilka delades in i två intervjugrupper. Endast en intervjuare närvarande vi varje tillfälle, för att intervjupersonerna skulle bli mer bekväma med intervjusituationen. Tanken var att de då skulle känna sig mer avslappnade och inte bli konfunderade över vem av oss de skulle svara. Innan varje intervju förklarades och tydliggjordes konfidentialiteten, frivilligheten, rätten att

avbryta intervjun samt behovet av bandinspelningen för intervjupersonerna, vilket Kvale (1997) anser bör ingå i intervjuförloppet. Efter inledande småprat startades intervjun som spelades in på band, med deltagarnas medgivande. Inledande frågor ställdes kring lärarrollen för att få igång samtalet. Därefter ställdes frågor kring jämställdhet och hälsa som ledde till följdfrågor. Under intervjuförloppet fördes vissa anteckningar för att kunna ta fasta på nyckelord samt lättare hålla följdfrågor i minnet. Intervjuerna avslutades med att vi frågade hur intervjusituationen upplevts. Vi försökte ställa frågorna på ett sätt som gav intervjupersonerna utrymme att så fritt som möjligt få berätta sin syn utan vårt inflytande. Vi försökte vara lyhörda och inväntade intervjupersonernas svar innan nya frågor ställdes. Vid de tillfällen intervjupersonerna gled från ämnet kände vi att det var nödvändigt att inflika och styra in samtalet på ämnet igen. Inflikningar gjordes även då det var någonting intervjupersonerna sade som vi ville följa upp och få utvecklat.

Intervjuerna genomfördes i november och december 2003 och var av halvstrukturerad karaktär med bestämda huvudfrågor. Frågornas form och ordningsföljd skiljde sig beroende på intervjupersonens svar, vilket Kvale (1997) anser vara naturligt. Vidare menar Kvale att intervjusituationen genom det mänskliga samspelet och dialogen kan utveckla kunskap och vi ansåg att intervjusituationerna gav ett ömsesidigt utbyte av varandras tankar. Intervjuerna pågick mellan 40-75 minuter och avslutades då vi kände att inga nya infallsvinklar tillkom i intervjun. Det inspelade materialet skrevs ut ord för ord med undantag av ovidkommande läten och utfyllnadsord som inte hade någon mening för sammanhanget. Kvale menar att det är skillnad på talspråk och skriftspråk. Ljud tillsammans med kroppsspråk ger mening i det levda samspelet men i utskriften blir utfyllnadsord och ljud betydelslösa och behöver således inte skrivas ut. Intervjuutskriften skrev vi med enkelt radavstånd men med breda marginaler för att ge plats för anteckningar och omfånget uppgick till 166 sidor. Vid utskriften togs i förekommande fall nämnda namn på intervjupersonen eller namn på platser bort för att avidentifiera intervjun, vilket Kvale anser vara hänsynstagande ur etisk synvinkel.

Databearbetning

Steg 1. Till att börja med läste vi var och en för sig igenom de tio intervjuutskriften. Det här gjorde vi för att få en förståelse för helheten samt för att få en uppfattning om materialets innehåll.

Steg 2. I nästa steg började vi bearbeta varje enskild intervju för sig, vilket vi gjorde oberoende av varandra. Vi läste igenom intervjuerna ytterliggare en gång med vårt syfte i åtanke och markerade ord och meningar som förekom ofta. De understrukna orden och meningarna uttryckte kärnan i varje enskild intervju.

Steg 3. I det tredje steget sammanfattade vi intervjuerna genom att de markerade orden eller meningarna skrevs ner på små papperslappar för att spegla varje intervjus innehåll, vilket vi också gjorde var och en för sig. På lapparna skrev vi även vilken intervju ordet tillhörde, för att kunna gå tillbaka och se i vilket sammanhang ordet eller meningen förekom.

Steg 4. När varje intervju genomgått denna process lade vi på varsitt håll samman liknande ord och meningar från intervjuerna i högar. Det här gjorde att vi fick en helhet av samtliga intervjuer och på samma gång sorterade vi orden och meningarna i huvudområden.

Steg 5. Vi kom tillsammans överrens om fem huvudområden som vi skapade utifrån vår intervjuguide. Därefter placerade vi våra enskilt indelade ord och meningar under varje område där vi ansåg att de passade in, för att sedan kunna tematisera vårt material.

Steg 6. Det var först i detta steg som vi tillsammans började bearbeta vårt material. Vi sammanfogade våra enskilda sorteringar under varje huvudområde. Under denna process uppmärksammades att vi hade gjort vissa tolkningar olika och placerat liknande ord och meningar under olika huvudområden. Vi försökte i dessa fall komma fram till en gemensam tolkning, som verkade stämma överens med intervjupersonernas tänkta innebörd. Slutligen hamnade alla liknade ord och meningar under respektive huvudområde.

Steg 7. Varje huvudområde bearbetades sedan ytterliggare och teman formades utifrån våra ord och meningar. För varje huvudområde skapades olika teman för att beskriva olika aspekter som framkom under intervjuerna. Därefter namngav vi varje tema med rubriker som speglade innehållet.

Steg 8. Vi gjorde en schematisk bild över huvudområdena och våra teman för att underlätta resultatskrivandet. Vi delade upp huvudområdena mellan oss och skrev ett utkast till resultatet. Under skrivprocessen valde vi ut citat för de huvudområden vi ansvarade för.

Steg 9. Vi läste igenom det vi skrivit och sammanställde resultatet gemensamt och vår sammanställning består av våra tolkningar av intervjupersoners reflektioner och resonemang. Under sammanställningsprocessen reducerades resultatet till tre huvudområden med tillhörande teman. Våra teman förändrades och bearbetades också under denna process. Detta för att sammanfoga den tidigare detaljerade tematiseringen och få en helhetsbild som bättre belyste lärarstudenternas tankar och kopplingar mellan hälsa och jämställdhetsarbete. Vi använde oss av citat från intervjuerna för att förtydliga och förstärka resultatets trovärdighet. I refereringen av citaten är intervjupersonernas namn fingerade. De fingerade namnen användes för att det skulle vara möjligt att uttyda om det var en man eller kvinna som uttalade sig, då det i vissa fall var relevant att veta. Vi menade också att det kändes mer personligt att använda namn, istället för exempelvis Intervjuperson A och Intervjuperson B, där intervjupersonerna mer skulle likna objekt. Det blev även möjligt att se vem som sagt vad och om någon citerades mer än någon annan. Citaten justerades för att få en mer flytande text och för att det skulle bli lättare att förstå innebörden av citaten. Borttagning av ord, i form av upprepningar, utfyllnadsord samt oavslutade meningar markerades med tre punkter (...). På vissa ställen i citaten nämndes namn på personer, vilka då ersattes med beteckningen X.

Etiska överväganden

Vid vetenskapliga undersökningar är etiska ställningstaganden en grundförutsättning för att forskningsarbetet ska utföras på ett korrekt sätt. Vetenskapsrådet (2002) har gett ut *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* där fyra grundregler finns med. Den första regeln är informationskravet som betyder att forskaren har en skyldighet att informera de deltagande i undersökningen om vad projektet handlar om. Forskaren måste också upplysa om frivilligheten i deltagandet samt den deltagandes rätt att när som helst avbryta deltagandet. Samtyckeskravet innebär enligt Vetenskapsrådet att deltagarna har rätt att själva bestämma över sin medverkan, hur länge och på vilka villkor de skall delta. De får inte utsättas för påtryckningar eller påverkan från forskaren. Vid vårt urval av intervjupersoner betonade vi frivilligheten i deltagandet och vi gav intervjupersonerna tid

att tänka igenom sitt beslut innan de kontaktades. Vid varje intervjutillfälle tydliggjorde vi att endast berörda parter i uppsatsskrivandet, det vill säga författare, handledare, examinatorer och opponenter hade rätt att ta del av materialet. Vi talade också om att de hade rätt att avbryta intervjun eller avstå från att svara om de inte kände sig bekväma med situationen. Samtliga intervjupersoner gav samtycke till bandinspelning.

Konfidentialitetskravet betyder att deltagarna inte ska kunna identifieras av utomstående och att alla personuppgifter skall förvaras så att obehöriga inte kan ta del av dem (Vetenskapsrådet, 2002). Detta beaktades i intervjuutskriften på så sätt att namn, ålder och stadsnamn aidentifierades. Vid intervjutillfällena var vi noga med att intervjupersonernas konfidentialitet skulle bevaras varför vi i möjligaste mån utförde intervjuerna i avskilda rum där inte samtalen kunde höras utifrån. Den slutliga regelns innebörd, nyttjandekravet, betyder att uppgifter som framkommer i undersökningen inte får användas eller utlånas för kommersiellt bruk eller andra icke-vetenskapliga syften (Vetenskapsrådet, 2002; Forsman, 1997). Vi avser inte att använda vårt intervjumaterial till någonting annat än vårt uppsatsarbete.

Resultat

Syftet med denna studie var att undersöka på vilket sätt lärarstudenter anser sig kunna arbeta med jämställdhet i skolan ur ett lärande- och hälsofrämjande perspektiv, därav utgår resultatet från följande tre övergripande huvudområden:

- Tankar om jämställdhet
- Arbetsformer för ökad jämställdhet
- Jämställdhetsarbets betydelse för elevers hälsa

Det första området ger en introduktion till ämnet jämställdhet och vilka tankar lärarstudenterna associerar med begreppet jämställdhet. Det här bidrar till en förståelse för lärarstudenternas tankar om jämställdhet, vilket är en förutsättning för att kunna följa det fortsatta resonemanget kring hur de vill arbeta med jämställdhet i skolan. Nästa område ger praktiska exempel på arbetsformer för ökad jämställdhet. Vår tolkning är att lärarstudenterna ser dessa arbetsformer som förutsättningar för att kunna förändra handlingsmönster och värderingar hos elever och hos sig själva som lärare. Under det slutliga området, jämställdhetsarbets betydelse för elevers hälsa, har hälsa och jämställdhet kopplats samman. Det har vi gjort för att se hur ett förändringsarbete gällande handlingsmönster och värderingar kan öka jämställdheten och förbättra hälsan hos eleverna.

Tankar om jämställdhet

Under detta huvudområde beskrivs två teman, *synen på jämställdhet* och *alla människor är olika*.

Synen på jämställdhet

Överensstämmande för intervjupersonerna var att de ansåg att kvinnor och män ska ha lika värde.

...oavsett om man är man eller kvinna så är man lika mycket värd...(Max)

...att man ger alla barn lika värde, att man inte favoriserar, att man inte gör skillnad på tjejer och killar...egentligen den största konsten ur ett genusperspektiv...(Karin)

Begreppet tycks dock vara ännu bredare och inkluderar alla människors lika värde oavsett kön, ras, ålder, socioekonomisk tillhörighet eller kulturell bakgrund. Den globala jämställdheten mellan länder nämndes också.

...jämställdhet handlar ju inte bara om man och kvinna, det handlar ju människa mot människa.
(Maja)

...jag vill att alla mina elever ska, oavsett kön och social tillhörighet, ras och allting sådant, så ska de veta att de har precis samma möjligheter till vad som helst när de kommer ut från skolan.
(Gustav)

Ett begrepp som omnämndes flera gånger under intervjuförloppen var demokrati och hur viktig den är för att få ett väl fungerande klassrum. Återigen togs det lika värdet upp men också respekten för varandra. Demokrati innefattade även rätten att få ha en egen åsikt samt att våga föra ut sin åsikt och stå för den. Vikten av att få sin röst hörd och att alla är värda att lyssnas till samt att allas åsikter är lika mycket värda betonades också.

Likadant när man då hade gruppdiskussioner, eller när man hade en...dispyt eller konflikt i klassen, var man då blyg och inte hade lärt sig prata inför folk, då sitter man ju där helt hopkurad i sin bänk och säger ingenting, och det är ju inte demokrati och jämställdhet, och därför så tror jag att om man vill ha ett demokratiskt klassrum och samhälle så måste man lära, eller få varje medborgare till och tro på sig själv, och våga stå inför andra och våga föra ut sina åsikter. (Isabell)

Diskussioner ska vara öppna och allas åsikter och ställningstaganden ska lyssnas till. Eleverna ska få berätta på vilket sätt de ser på saker. En förutsättning för detta är att läraren har förmågan att förmedla lyhördhet och öppenhet, där alla ämnen kan diskuteras och att inget ämne är tabubelagt.

...vara öppen i diskussionen...att lyssna på varandra, vara lyhörd för...vad eleverna säger och hur de bemöter varandra, vad de säger till varandra och inte bara till mig som lärare. (Kajsa)

Det framkom i en del intervjuer att diskriminering kan förekomma inom vissa områden i samhället. Kvinnors och mäns lika möjligheter och rättigheter ansågs vara en viktig ståndpunkt som innebär att få lika lön för lika arbete oavsett om individen är kvinna eller man samt rätten till exempelvis arbete och idrott. Även en jämn fördelning av hushållssysslor i hemmet framkom.

...det spontana jag tänker på med jämlikhet det är lika lön för lika arbete...(Lena)

...att inte X tar all tvätt och all disk och allt sånt där...(Gustav)

Intervjupersonerna menade dock att det också kan handla om att individen vill göra det som hon eller han är bra på och tycker är roligt, vilket gäller både i hemmet och i förvärvsarbetet. Mannen kanske vill satsa på sin karriär och kvinnan kanske vill vara hemma och ta hand om det nyfödda barnet.

...att jag byter däck och om jag skulle haft en man, att han skulle laga maten, det tycker inte jag är jämställdhet, utan det är mer att man hjälps åt, om han är bättre på att byta däck, okej då kan

han...göra det, om jag känner att jag vill laga mat, då gör jag det, men...inte att det måste vara... exakt gräns, utan mer att man kanske istället har diskuterat det...varför lagar jag mat, jo för att jag kanske tycker det är jätteroligt att laga mat...(Lena)

Vidare kan diskriminering handla om att kommentarer fås för att en man väljer ett kvinnodominerat yrke. Det fanns också tankar om kvinnliga och manliga miljöer där det ena eller det andra könet förbigås på grund av att det är i minoritet.

...jag kan tycka...att det är lite uttjatat...det här med jämställdhet...jag känner nästan att det är lite...diskriminering åt andra hållet...(Pontus)

...i sådana miljöer...som är manliga och kvinnliga så är det väldigt lätt att man mobbar ut, det andra könet...(Gustav)

Diskriminering kan också handla om diskriminering av andra anledningar så som nationalitet.

...att vi låter det vara på...ett sätt där...någon blir diskriminerad av en eller annan anledning om det är nationalitet eller vad det beror på så har...du ju misslyckats med jämställdhet...(Karin)

Alla människor är olika

Under flera av intervjuerna togs den biologiska aspekten upp som en orsak till skillnaderna mellan flickor och pojkar.

...att det är någon sorts skillnad på oss pojkar och flickor, att det finns något genetiskt...som gör hur vi agerar i situationer...hur vi tänker och så. (Gustav)

Dock togs också den sociala konstruktionen upp i intervjuerna som en orsak till skillnaderna mellan flickor och pojkar. Lärarstudenterna menade att samhället redan från födseln delar in människor i traditionella könsroller som planteras i individen och formar människan. Det sker en rollreproducering som fortlöper från generation till generation och det skapas förväntningar på hur kvinnor och män ska bete sig.

...i alla klasser...finns ju de traditionella könsmönstren, det gör det, och när jag tänker på det så, ofta är det pedagogens fel, och de vuxna runt omkring, att de finns, för det är vi som planterar dem i barnen...(Isabell)

Intervjupersonerna menade också att föräldrars uppfostran har en stor inverkan på barnen men samtidigt har skolan också en betydelsefull roll i arbetet. Det är viktigt att börja vid tidig ålder för att förändra de inlärdas könsrollerna.

Nej, det är ju inte bara mitt ansvar, absolut inte. Alltså, om man säger så här, redan från när vi föds så blir vi indelade, tjej- och killroller, det är ju bara så, så fort någon tjej inte sitter stilla på någon lektion och är ordentlig, utan busar och håller på, då blir det oftast det här 'åh, pojkflicka', och det ska inte förekomma, man måste ändra den synen tycker jag, det är väldigt viktigt...det måste man ju börja med långt tidigare, men självklart kan man ju försöka jobba med det i skolan också. (Julia)

De flesta av intervjupersonerna var överens om att pojkar tar för sig mer och tar mer plats i skolan, vilket gör att de får mer uppmärksamhet än flickorna.

...i klassrummet talar man om då jämställdhet att...hur pass stor taltid, tjejer...mot killar får i klassrummet, där killarna oftast får mer taltid, även om de är färre, för de hörs mer och syns mer, de tar plats. (Kajsa)

Pojkar sågs av lärarstudenterna som mer tävlingsinriktade och tar inte samma hänsyn eller visar samma respekt till andra som flickor gör. Flickor sågs som mer hjälpsamma mot sina kamrater och duktigare än pojkar i skolarbetet.

...tjejerna har mer samarbetsvilja...och hjälpa varandra, medan killarna...mer kanske vill skynda på och nå målet först... (Pontus)

Det sågs både som positivt och negativt att flickor hjälper sina klasskamrater i skolarbetet. En av lärarstudenterna ansåg det vara positivt då det underlättade för läraren medan en annan lärarstudent såg det som negativt då flickor blir till hjälpfröknar. Flickor är duktiga om de är tysta och snälla och får många gånger också fungera som stötdämpare till stökigare pojkar.

...i skolarbete...så upplever jag oftast...att tjejerna är lite duktigare än vad killarna är...och just det att de hjälper varandra...det är jättebra för läraren...(Pontus)

...pojkar både tar och får mer tid...medan då flickorna oftast hamnar i skymundan .. och nöjer sig med att sitta och vänta eller under tiden som dem väntar så hjälper dem kanske någon kamrat och...istället då för att stimulera dem och ge dem nya utmanande uppgifter så får dem fungera som lärarens förlängda arm, och hjälpa till och hålla ordning i klassrummet och så, och...det blir jag arg när jag ser, för då ger det ju ingenting och vara duktig eller att göra det man ska...(Karin)

Känslomässigt ansågs det också finnas en skillnad mellan flickor och pojkar där flickor ansågs vara mer sociala. Pojkar bråkar när de har problem med någonting medan flickor blir tysta och apatiska. En annan skillnad mellan flickor och pojkar är att flickor utvecklas tidigare och blir känsligare.

...killar bråkar ju mer när de mår dåligt, medan tjejer är mest tomma...(Julia)

Arbetsformer för ökad jämställdhet

Det vi anser vara viktigast att betona, av det lärarstudenterna tar fram som arbetsformer för jämställdhet, är tre teman, *lärarens pedagogiska roll*, *fokus på individen* och *lära sig av varandra i grupp*.

Lärarens pedagogiska roll

Lärarstudenterna ansåg att deras pedagogiska roll innefattar att vara en handledare eller pådrivare som bidrar till elevernas utveckling. Eleverna kan behöva hjälp med att gallra och filtrera sina intryck de får från nyheter, media och umgängeskrets. En förutsättning för lärande är att eleverna har roligt när de lär sig och tycker det är spännande. Det gäller att vara kreativ och skapa ett lustfyllt lärande och lektionerna bör vara varierade, så att olika sinnen arbetar kombinerat med varandra. Lärarstudenterna ansåg att det finns valmöjligheter att lägga upp sin undervisning på ett sätt som passar både elever och lärare.

...göra undervisningen lustfylld, det försöker jag tänka på mycket, att det ska vara roligt, för när det är roligt så lär man sig lättare...(Karin)

Den pedagogiska rollen handlar också om att vara en förebild för eleverna och föregå med gott exempel samt själv följa de anvisningar de ger eleverna. När det gäller språket är det viktigt att tänka på vilket ordval som används och att inte svära. Även i bemötandet med sina kollegor är de förebilder då de visar att de kan argumentera sakligt för sina åsikter på ett vänligt sätt.

...barn gör inte som man säger, barn gör som man gör. Alltså, som förebild så är jag jämte emot mina arbetskamrater, har jag ett förhållningssätt där jag lyssnar på mina arbetskamrater, argumenterar för var jag själv står...(Maja)

Att vara rättvis och behandla alla lika och inte glömma bort någon framkom vara betydelsefullt. Det gäller också att vara ärlig och berätta vad som händer i världen fastän det kan röra sig om svåra händelser. Det är således viktigt att vara vuxen vilket innebär:

...att man är modig, att man vågar säga vad man tycker, att man står för saker, att man är ärlig och rättvis så långt det går och...att man går att lita på...det är nog det viktigaste, tror jag. (Gustav)

Under intervjuerna framkom att en lärare bör vara medveten och självkritiskt rannsaka sitt eget handlande. Lärarstudenterna såg det som angeläget att inte förutsätta att de automatiskt agerar ur ett genusperspektiv utan att ständigt påminna sig om att arbeta för ett jämställt klassrum.

...det jag tycker är viktigt är...att man reflekterar över...jämställdhet, att man verkligen...vågar vara självkritisk... Se sina egna brister och se, ja, jag...särbehandlar dem, för om man inte kan se det då kan man ju inte heller ändra sig... (Isabell)

Det här tankesättet behöver också finnas i lärarens arbetslag och ständigt diskuteras. Vikten av jämställdhetsarbete i skolan kan påvisas genom ett enat arbetslag som arbetar mot ett gemensamt mål. Det är viktigt att kontinuerligt integrera jämställdhetsarbete i alla skolämnen, vilket ökar förutsättningarna för att en förändring ska kunna ske.

Det är ju nåt som hela...skolvärlden måste arbeta med...svårt och göra någonting åt det själv, som...enskild lärare, men...är man ett arbetslag på en skola som arbetar med jämställdhetsfrågor så tror jag att det blir...mycket lättare...(Kajsa)

Det framkom också tankar om att inga skillnader mellan flickor och pojkar finns i lägre åldrar, varför jämställdhetsfrågor bara behöver diskuteras i de högre årskurserna.

...ja i lägre åldrar...så tror jag inte att...det är...så att man måste ta upp det där, för det är någonting som händer så mycket senare...då tror jag det är bättre om man tar upp det...i senare årskurser som...sjuan, åttan, nian när...det väl börjar...att tjejerna ska ha en viss moped och killarna ska ha en viss moped...I de lägre åldrarna tycker jag inte att man ska ta upp sådana stora grejer som...löneskillnader och sådant för de vet ju knappt vad lön är...(Pontus)

Fokus på individen

Lärarstudenterna ansåg att varje individ ska bli sedd för det den är och få samma möjligheter. Fokus bör ligga på individen och inte på om det är en flicka eller pojke. Det framkom att flickor och pojkar ansågs ha samma grundläggande behov av att bli sedda och hörda och därför bör behandlas lika på dessa plan. Förutom att tillgodose elevernas olika behov och se till varje individ är det också viktigt att flickor och pojkar får lika mycket tid, utrymme och uppmärksamhet i undervisningen. Undervisningen bör inte byggas på pojkarnas frågor, eftersom det då blir svårt att ge alla lika uppmärksamhet, dock är det viktigt att flickor vågar ta för sig mer.

...det kändes bra när jag var på praktik. Jag hoppas verkligen att jag gav tjejer och killar samma möjligheter. Jag försökte prata med dem som individer och inte som kille eller tjej och det kändes bra. Man ser ju skillnaden på killar och tjejer, som det är, sen finns det alltid...vissa som är tvärtemot samhällets regler så att säga, men man måste...se dem som individer...utan kön men det är hur svårt som helst, självklart. (Julia)

Lärarstudenterna menade dock att det finns individuella skillnader och förutsättningar för vilka behov elever har. Vissa elever är självgående men behöver särskild stimulans för att vidareutvecklas medan andra elever har svårare att följa med i skolarbetet och behöver då extra hjälp för att få chansen att utvecklas i sin takt. Gruppindelning av svaga och starka elever inom ett ämne, till exempel matematik, togs också upp som ett sätt att tillgodose elevernas olika kunskapsbehov. Det är viktigt att se individerna i en klass och inte betrakta klassen som en massa. Utgångspunkten är att varje elev är en egen individ oavsett könstillhörighet, varför eleverna behöver behandlas olika för att jämställdhet ska uppnås.

...det är nog att behandla alla lika, men det kan också vara att...vissa barn har särskilda behov, och då gäller det att tillgodose dem också för att de ska bli jämlika... (Emelie)

Ibland ansågs det av lärarstudenterna vara fördelaktigt att tillfälligt dela upp klassen i pojk- och flickgrupper för att skapa samma förutsättningar. I en mindre grupp får var och en mer tid att tänka och personerna i gruppen kanske har liknande tankebanor och är på samma nivå som en själv. Det är främst inom teknikämnet som könsuppdelade grupper nämndes, för att flickorna ska få fundera i lugn och ro innan någon annan avslöjar svaret. Även vid matbordet nämndes en uppdelning mellan könen, för att flickorna inte ska serva pojkarna utan tänka mer på sig själva. Pojkarna får då lära sig att be om att få maten skickad till sig.

Det kan vara en fördel att ibland dela upp gruppen, så att tjejer och killar kanske får lika stor möjligheten inom gruppen att...undersöka nya saker. (Lena)

Det kan finnas olika vägar för olika elever att nå samma mål, beroende på vilka intressen de har och vilket sätt att lära som är bäst för dem. Det är nödvändigt att lära känna individerna för att knyta an till deras förförståelse och intressen. Undervisningen kan då utgå ifrån något bekant i elevernas vardag samt skapa en bredare och djupare förståelse för det ämnesområde som studeras.

...jag måste ju först ta reda på...vilken erfarenhet har vi tillsammans i klassen och vilken erfarenhet har endast barn A, vilken erfarenhet har endast barn B, men det kan jag ju inte göra om inte jag .. går ner, om man ska säga så, på barns nivå och pratar det språket som de förstår... för det är inte säkert att bara för att jag pratar om någonting eller vi diskuterar någonting tillsammans, så är det ju inte säkert att barnen förstår, eller tar till sig det som jag har sagt eller visat eller gjort, och jag måste gå ner till varje enskild...och prata enskilt med detta barnet, annars får jag ju inte reda på det... (Max)

Alla ska dock få lika mycket kunskap inom ett område och därför är det viktigt att alla får prova på olika ämnen. Det är av betydelse att inte ha för mycket valbara ämnen så att eleverna inte väljer ämne efter könsstereotypa uppfattningar.

...faran är om det blir för mycket valbart för tidigt, för då väljer de gärna efter...hur de tror att samhället förväntar sig att dem ska vara (Karin)

Lärarstudenterna menade att det är viktigt att genom sitt kroppsspråk markera vem som har ordet för att lyfta fram de elever som har svårt att ta plats och samtidigt hålla tillbaka de som tar för stor plats. Det ansågs viktigt att eleverna lär sig säga nej när det är något de inte vill göra och att det, oavsett kön, respekteras av både lärare och klasskamrater.

...att markera, du är tyst och den...där borta pratar, att inte ge dem ögonkontakten överhuvudtaget, att inte, låtsas som att jag inte ser dem...man kan bara markera med en blick, man

kan bara markera med en hand, en gest att nu räcker det, nu är det stopp där, och de förstår det.
(Kajsa)

Lära sig av varandra i grupp

Under intervjuerna framkom det att diskussion, kommunikation och öppen dialog mellan elever och lärare är betydelsefulla aspekter i jämställdhetsarbete. Dialogen mellan eleverna är också väsentlig och genom en öppen kommunikation kan alla parter föra fram sina åsikter. Ett sätt att få fram fler aspekter på en fråga är att be om fler elevers åsikter kring en frågeställning och därmed få fram olika synvinklar av ett ämnesområde. Det här ger möjligheten att höra hur andra resonerar kring ett fenomen, vilket skapar förutsättningar för att omvärdera sitt ställningstagande. Vidare ansåg lärarstudenterna att värderingsövningar är ett sätt som kan vara effektivt för att få fram elevers attityder och på så vis skapa en diskussion.

...i...värderingsövningar så...finns det inga rätt och fel, utan där är det okej att tycka som man tycker. Det måste man få göra, men man måste också kunna stå för varför man gör det, och man har möjlighet att ändra sig...Man kan flytta sig någon annanstans så, man får en sån här, 'Jaha...just det!...det har jag inte tänkt på', för jag tror att om jag har en åsikt så kommer jag inte att byta åsikt förens jag har varit i diskussion med någon annan av en annan åsikt, så att jag har fått prova mitt eget ställningstagande. (Kajsa)

I intervjuerna framgick att grupparbete har en framträdande roll bland möjliga arbetsätt. Grupparbete ansågs vara bra för att eleverna ska lära sig arbeta tillsammans i ett socialt samspel. Intervjupersonerna menade att eleverna i gruppen ska få ta del av varandras erfarenhet och därigenom lära sig förstå andras tankegångar för att lära sig respektera och acceptera olika synsätt. Alla elever har olika åsikter och idéer om hur en uppgift ska lösas. Genom att dela med sig av varandras tankegångar och resonemang kan gruppen tillsammans lösa en given frågeställning. Samtidigt får de också möjligheten att lära sig att se saker ur olika synvinklar. Lärarstudenterna ansåg att det är en fördel att medvetet blanda flickor och pojkar, för att de tvingas arbeta och prestera något gemensamt. Det förmodades att flickor och pojkar kan ta efter varandras beteenden när de arbetar tillsammans, dock med viss vägledning från läraren. Flickorna kan då lära sig bli mer målmedvetna och tävlingsinriktade medan pojkarna kan öva upp sin samarbetsförmåga och bli mer tillmötesgående.

..för att lära sig jämställdhet så måste man ju anamma jämställdhet och att de får utsätta sig för att jobba i grupp och kommunicera mycket med varandra och följa andra människors tankar. (Isabell)

...mer förståelse för andras tankar, att inte bara inrikta sig på sina egna tankar utan det finns andra tankar där också. Fast tankarna kanske är...nästan likadana så finns det så många olika sätt att uttrycka dem på... (Max)

Utöver grupparbeten såg intervjupersonerna skolan som en arena för social fostran där de får lära sig att alla är olika. Elever tillbringar en stor del av sin dag i skolan och det är här de umgås med sina kompisar och lär sig fungera i en grupp. I skolan formas nästa generations medborgare och intentionen är att de ska fungera ute i samhället och kunna ta vara på sig själva.

...att lära barnen att kunna umgås i grupp och ta vara på sig själv och stå för sig själv, trots att man är i en grupp, handlar ju väldigt mycket om att lära sig leva, hur ska jag fungera i ett samhälle... (Maja)

Dessa arbetsformer syftar till att göra eleverna medvetna om sina beteenden och hur klassrumsinteraktionerna ser ut. Samtal om uppförande kan ge eleverna möjligheten att

reflektera över sitt eget beteende. De kanske då börjar ta för sig mer eller ger plats åt andra, beroende på vad eleverna behöver förändra.

Grejen handlar om det, att barnen blir medvetna om sitt eget beteende... (Isabell)

En viktig, övergripande aspekt som framkom under intervjuerna är att alla gemensamt i samhället måste arbeta för att förändra dagens samhällssyn på jämställdhet och könsroller. Det ansågs viktigt att eleverna är delaktiga i och påverkar samhällets utveckling. Eleverna bör själva analysera och reflektera kring orättvisor, exempelvis olika lön för samma arbete eller hur kvinnor och män framställs i medier. Kvinnor och mäns framställning från medier ansågs kunna diskuteras utifrån böcker, musik, film och reklam. Ett sätt att utveckla elevernas medvetenhet om olika samhällssituationer är att låta eleverna göra projektarbeten. De kan till exempel göra enkäter eller ställa frågor hemma om vad deras föräldrar arbetar med. Resultatet kan sedan redovisas på ett föräldramöte och resultatet kan få eleverna att ompröva sina ställningstaganden.

Jag vill få dem att analysera och tänka själva. (Julia)

...man kan...fråga hemma vad mamma jobbar med...hur många män och kvinnor finns det på hennes jobb, eller någonting sådant man kan titta på. (Emelie)

Jämställdhetsarbetets betydelse för elevers hälsa

Under detta huvudområde framkommer tankar om hur jämställdhetsarbete i skolan kan förbättra hälsan hos eleverna. Avsnittet består av två teman, *jämställdhetsarbetets betydelse för elevers psykiska hälsa* och *jämställdhetsarbetets betydelse för elevers fysiska hälsa*.

Jämställdhetsarbetets betydelse för elevers psykiska hälsa

I intervjuerna framkom uppfattningen om att elever vågar mer och mår bättre om de upplever att de har samma rättigheter. Varje elev ansågs vara unik med sina personliga förmågor, vilka bör betraktas som värdefulla resurser. Det här kan lyftas fram om eleverna blir bekräftade genom uppmärksamhet och uppmuntran. Eleverna känner sig då betydelsefulla och deras självförtroende kan då stärkas, vilket är av stor vikt för att eleverna ska bli trygga med sin person. Det är dock viktigt att påpeka att ingen elev är bättre än någon annan bara för att hon/han ligger på olika kunskapsnivåer.

...jag tror jämställdhet...för barnen...mycket handlar om uppmärksamhet, vad de får för uppmärksamhet...för, det är ändå...en bekräftelse för att jag ser dem, jag är med på vad de gör...och visar att det de gör det betyder någonting... (Pontus)

...alla behöver känna att de är viktiga,...att de kan någonting, och att de duger precis som de är. (Isabell)

...det gäller att de får en, självkänsla och självförtroende, och lär känna sig själva, att de blir sig själva...(Julia)

Det framkom av intervjuerna att jämställdhetsarbete i skolan främst kan påverka den psykiska hälsan positivt. Den psykiska hälsan handlar om att känna ett inre välbefinnande och trivas med sig själv, sin tillvaro samt sitt sätt att leva. Det ansågs vidare vara betydelsefullt att vara pigg, känna livsglädje och lycka. Lust och energi behövs för att orka med sitt liv och det är viktigt att känna att inte omgivningen begränsar målen i livet.

...det första jag tänker på, men det är nog för att jag är så mycket inne på det här att må bra på insidan, så tänker jag ju på att... vara stolt över den man är, mår man bra med den man är, så tror jag man har en ganska god hälsa ... (Karin)

...den psykiska hälsan...det är väl mycket att känna kärlek till sig själv...kunna göra det...och...ha en sund inställning mot livet... (Isabell)

Eleverna ska få utvecklas på sitt eget sätt oberoende av samhällets förväntningar eller förutbestämda könsroller. En reproducering av kvinnorollens omsorgstagande eller mansrollens tävlingsinriktade beteende bör förhindras enligt intervjupersonerna. Könsrollerna ska inte tas för givna och behöver beaktas med försiktighet innan något stämplas som kvinnligt eller manligt. I skolans värld betyder det att eleverna måste få vara den de är och göra det de vill.

...att man är lite försiktig när man stämplar det här, att det här är kvinnliga saker och det här är manligt, alltså, manligt/kvinnligt beteenden. (Lena)

...att må bra för jag är jag...och det är nog ganska svårt och uppnå, jag vet inte om det är så mycket människor som verkligen gör det just för att det förväntas att de ska vara på ett visst sätt och...det är så mycket yttre som styr... (Karin)

...att de inte spelar någon de inte är, utan att alla känner att jag kan vara den jag är utan att någon ser ner på en. (Julia)

Atmosfären i klassrummet ska vara tillåtande och karaktäriseras av förståelse, respekt och acceptans. Det är viktigt att skapa trygga, trivsamma grupper i skolan där eleverna kan lära känna varandra, vilket ökar gemenskapen och vänskapskretsen. Genom att lära känna varandra anses eleverna få en förståelse för varandras beteenden, vilket kan leda till att de också lär sig visa mer hänsyn till sina klasskamrater. Det blir då lättare för eleverna att känna förtroende för sina skolkamrater så att de kan prata om sina svårigheter med dem. De får även tillfälle att spegla sig i varandra och se andras bild av dem, för att lära sig mer om sig själva.

...att man har en förståelse för varandra...att man lär sig att ha respekt för andra, det tycker jag ingår...jättemycket i jämställdhet... (Max)

...man kanske inte kan berätta allt, men man kanske kan få en förståelse till att...X mår inte bra för att hans pappa bor inte hemma längre, så ni måste vara rädda om honom, så länge man då har pratat med X och föräldrarna men att man hela tiden försöker, få klassen att få en bild av att...det är svårt ibland, men vi ska ändå hålla ihop. (Emelie)

...jag tror att istället för att spegla sig i spegeln och vara så fixerad vid utseendet så ska man spegla sig i andra människor och se, vad väcker jag hos andra människor, kan jag göra andra människor glada eller...om människor har problem, vänder de sig till mig då...att man tänker så istället... (Isabell)

Arbetet för trivsamma grupper och skapandet av ett harmoniskt klimat i skolan kan främja vänskapsrelationer mellan eleverna, som ansågs vara av stor betydelse för deras välbefinnande. Det framkom också att ett gott klimat kan förebygga ohälsfaktorer som exempelvis mobbning. Det är viktigt att lärarna är ute med barnen på rasterna och ibland är med i leken för att locka till sig elever som kanske inte vågar vara med annars. Under rasterna har inte skolpersonalen lika stor uppsikt över eleverna och rasterna anses därför vara ett kritiskt inslag i schemat då mobbning lättare kan ske. Lärarna måste därför våga se om några elakheter utspelas och då direkt ingripa för att hejda skeendet. Vid dessa tillfällen får

undervisningen stå tillbaka eftersom eleverna ändå inte anses kunna lära sig något om de mår dåligt.

..oftast så visar de sig på rasterna, där kan man se att...det kan bli tendens till någonting som kan trappas upp till...mobbing, och med de systemen som de flesta skolorna har med...rastvaktsschema och om det sköts ordentligt så, att man verkligen går ut på den tiden...man har...och...inte bara vänder ryggen till...när ett sådant här problem skulle uppstå och att man diskuterar det direkt med alla som är berörda...Även om det skulle innebära att man kommer tio, femton minuter för sent kanske, till nästa lektion...så måste det lösas upp innan man återvänder, för annars så kan det ligga där och gro, om man inte tar tag det direkt. (Max)

Skolan ska fungera som en lugn oas där eleverna känner trygghet även om livet i övrigt är kaotiskt. Lärarstudenterna ansåg att det är viktigt att vara en god medmänniska och finnas tillhands för sina elever. Ibland kan det som lärare vara bra att delge sina egna erfarenheter för eleverna. Det här kan skapa förtroende hos eleverna då läraren visar att de har en uppfattning om hur elevernas verklighet ser ut, men det är samtidigt viktigt att inte klampa in på en öm punkt. Förtroendegivande lärare kan skapa en trygg miljö där eleverna kan ventilera sina tankar eller funderingar.

...trygghet, just att man...vågar komma till skolan och känna sig säker i den miljön som finns där...man känner sig lugn och trygg, att man inte behöver konstla till allting... (Lena)

...jag har ju otroligt stort ansvar, som lärare att, att se alla elever, att se deras svårigheter om det finns några, eller det finns det ju alltid. (Kajsa)

Ett sätt att få reda på mer om eleverna är genom loggböcker, där eleverna brevväxlar med sin lärare med hjälp av en skrivbok. Lärarstudenterna kommer att tillbringa mycket tid med eleverna och kan då se förändringar i elevernas beteenden, som kan ha att göra med att de mår dåligt.

...jag lär känna dem på ett helt annat sätt, därigenom kan jag få reda på...hur de mår för den här [loggboken] ... (Kajsa)

Det framkom att lärarstudenterna känner ett stort ansvar för sina kommande elever. De känner att det är viktigt att ha ett gott samarbete med arbetskollegor, skolkuratoren, skolsköterskan och föräldrarna. Det här är viktigt för att kunna ha någon att diskutera med och få stöd från om de skulle upptäcka att något inte står rätt till med eleverna.

Jag vill ha tillgång till kurator och skolsköterska på skolan. De ska finnas där väldigt regelbundet... Jag skulle vilja ha bra samarbete, på den punkten... (Emelie)

...man måste ju ha en bra relation till den man jobbar med...(Emelie)

Det ansågs vidare vara av betydelse att lärare och elever gemensamt planerar kommande lektioner, för att eleverna ska få vara med och påverka sin situation. Lärarstudenterna upplever att samhället fått ett allt högre tempo där kraven på individen ökat, varför barn idag uppfattas som mer oroliga, otrygga och stressade. Det är därför viktigt att eleverna är delaktiga i sin undervisning, vilket kan ge dem en viss kontroll över sin tillvaro och göra dem mer avslappnade och mindre stressade. Elevernas delaktighet är en demokratisk princip som anses vara grundläggande i undervisningen. I den demokratiska andan ingår även att eleverna själva ska ta ansvar för sina skoluppgifter och se till att de avslutas.

...demokrati är väldigt viktigt...Jag känner själv att jag, om jag var elev så skulle jag...då skulle jag gärna ha velat vara med och bestämma mer, och inte kommit till en lektion då man känner att läraren bestämmer allt, och jag får sitta här och acceptera det bara, då tappar man oftast suget, sen är ju jämställdhet en fråga i demokrati. (Julia)

Lärarstudenterna menade också att det finns en oro och otrygghet bland elever i skolan idag på grund av dåliga hemförhållanden där bland annat skilsmässa kan vara en ohälsosfaktor. Skönhetsidealen som visas i media ansågs också vara ett problem då barn ständigt exponeras och påverkas negativt av detta. Fixeringen vid skönhetsideal påverkar flickor i allt lägre åldrar och deras självuppfattning förvrängs och det blir viktigt med kläder och smink för att känna att de duger. Det här kan leda till ångest och depression som visar sig i tröstätande eller bantning. Ångest och oro kan även uppkomma av andra orsaker vilket visar sig genom flickor som har skurit sig i armarna.

...då är jag väldigt orolig...både för den psykiska och den fysiska...det som jag tycker är mer oroväckande det är att barn inte får vara barn, längre...de föses så snabbt in i vuxenlivet på något sätt, kan jag tycka, som att när de kommer till skolan så är de så bekymrade om sina kläder och hur de ser ut så de knappt våga leka och skita ner sig. (Isabell)

Jämställdhetsarbetets betydelse för elevers fysiska hälsa

Lärarstudenterna menade att det är viktigt att arbeta med jämställdhet för att få alla elever delaktiga i skolans idrottslektioner. Lärarstudenterna känner nämligen en oro över elevers fysiska hälsa, vilken de ser som en viktig komponent för barns och ungdomars välbefinnande. Ett problem som gör att elevers fysiska hälsa påverkas negativt idag handlar om skolans neddragningar av idrotten samt den minskade fysiska aktiviteten på fritiden. Det är därför viktigt att uppmuntra till fysisk aktivitet och skapa rörelseglädje. Tanken är att om alla känner sig jämställda vågar flickorna vara med och pojkarna kan känna sig mer avslappnade på idrottslektionerna. Pojkarna kan annars känna höga prestationskrav.

...hälsa betyder att man ska förvalta någonting man fått...om kroppen är en gåva man har fått, så ska man vara rädd om den...du och jag vi har något sorts värde... (Gustav)

...den här vardagsrörelsen, känner jag att den är på väg bort och det tycker jag är väldigt oroväckande...till exempel gymnastiken i skolan att den dras ner så mycket...gymnastiken i sig...skapar förhoppningsvis rörelseglädje...(Lena)

...oftast när det gäller idrott så drar sig väldigt många tjejer tillbaka, och om det är jämställt, så kanske de vågar mer förhoppningsvis, och så leder väl det oftast till en bättre fysisk hälsa. Då kanske man inte skyller på det där med att jag har menstruation eller att jag har huvudvärk...som tyvärr väldigt många tjejer gör, och killarna kanske slappnar av lite mer och låter tjejerna vara med. Nu säger inte jag att det alltid är så, utan att...vissa killar vill inte heller vara med på idrotten...för att de känner...att de är för dåliga, och att lärarna har för höga krav på dem för att de är killar, och det ska...inte förekomma. Alla ska...få samma möjlighet, och även om man, är urdålig...i redskap så ska inte det spela någon roll utan de är där för att lära sig...för att röra på sig och...för att ha roligt...Har alla samma möjlighet så tror jag att det blir en bättre fysisk hälsa. (Julia)

Inom idrotten i skolan behöver elever få prova på olika typer av sporter för att själva få en möjlighet att välja en sport som de tycker om att utöva. Eleverna ska inte känna sig tvingade till att göra någonting de inte trivs med, för det kan leda till att motivationen försvinner och därmed också elevernas rörelse. Fysisk aktivitet i form av någon lagsport på fritiden kan leda till att barn och ungdomar får fler kompisar då de genom idrotten träffar människor med likadana intressen. Idrotten påverkar då inte bara den fysiska hälsan utan även den psykiska då barnet genom sina kompisar kan känna välmående.

...det blir en sorts välmående...om man har någorlunda bra kost och man rör sig och så där...så får man lite fler kompisar och det känns lite bättre...(Pontus)

Resultatsammanfattning

Resultatet består av tre övergripande huvudområden; *tankar om jämställdhet, arbetsformer för jämställdhet och jämställdhetsarbetets betydelse för elevers hälsa.*

Lärarstudenternas tankar om jämställdhet kretsar kring alla människors lika värde oberoende av kön, ålder, etnicitet eller socioekonomi. Här tas också individers olikheter upp som anses bero på olika intressen samt genetiska orsaker och sociala konstruktioner. En annan viktig aspekt är könsdiskriminering bland annat gällande löneskillnader och uppdelningen av hushållsarbete.

Lärarstudenterna menar att en lärare bör vara en förebild som skapar förutsättningar för lärande genom att skapa en öppen atmosfär i gruppen och klassrummet. Läraren ska fungera som en handledare för eleverna och vara självkritisk för att kunna utveckla sin medvetenhet. Vidare anser lärarstudenterna att skolan bör genomsyras av demokratiska värderingar. Det är av stor betydelse att se alla individer och utgå från deras förutsättningar och erfarenheter vid lärande. Det är också viktigt att ge alla elever tid, utrymme och uppmärksamhet för att öka jämställdheten. Det är betydelsefullt att i en klass lära känna varandra för att kunna förstå varandra bättre. Genom grupparbete kan eleverna få upp ögonen för nya synvinklar och därmed reflektera och bli mer medvetna om situationer i samhället. Skolan och klassrummet ska fungera som en arena för socialt samspel där dialog och kommunikation är viktiga huvudkomponenter. Klimatet i skolan måste genomsyras av öppenhet mellan alla parter där respekt för varandra är ett nyckelord.

Lärarstudenterna tar under intervjuerna fram jämställdhetens betydelse för hälsan som innebär att må bra både fysiskt och psykiskt. Genom att skapa trygga miljöer där eleverna uppmuntras och utvecklar ett starkare självförtroende kan god hälsa främjas. Dessa miljöer kan öka det inre välbefinnandet där eleverna orkar ta hand om sig själva och varandra. Läraren anses också ha ett stort ansvar för sina elever och finnas till hands om eleverna behöver ventilera något med en vuxen. Tempot i samhället kan leda till stress, vilket till viss del kan avhjälpas genom att eleverna får vara delaktiga i planeringen av lektionerna. Det anses vara viktigt att eleverna får vara den de vill vara oavsett samhällets och massmedias förväntningar och värderingar. Till elevernas hälsa hör också kroppens välmående där fysisk aktivitet anses vara en huvudkomponent. Jämställdhetsarbete kan skapa en miljö där alla vågar vara med på idrotten och inte känner för stora prestationskrav.

Diskussion

Vår diskussion är disponerad i samstämmighet med resultatets övergripande områden. Vi inleder med en diskussion kring tankar om jämställdhet och fortsätter sedan diskutera kring arbetsformer för ökad jämställdhet, som är uppdelad i elevers medvetenhet och lärares medvetenhet. Resultatdiskussionen avslutas med resonemang kring jämställdhetsarbetets betydelse för elevers hälsa. Därefter diskuterar vi vårt tillvägagångssätt och vår data-

bearbetning i metoddiskussionen. I den folkhälsovetenskapliga relevansen och slutsatserna resonerar vi kring vår studies användbarhet och belyser vårt resultat i ett vidare perspektiv.

Tankar om jämställdhet

I resultatet belyses jämställdhetsbegreppet ur flera olika synvinklar. Alla människors lika värde oavsett kön, ålder, socioekonomisk och kulturell tillhörighet betonas av intervju-personerna. Det här liknar Janlerts (2000) definition av jämlikhet, vilket vi anser tyder på att begreppen jämställdhet och jämlikhet är svåra att urskilja men är förenliga med varandra. Det kan också vara ett uttryck för att jämställdhetens betydelse utvidgats och fått en större innebörd. Jämställdhet, med betydelsen lika rättigheter mellan könen, har kommit ur jämlikhet där alla människors lika värde betonas (Janlert, 2000). Utifrån vårt resultat verkar det enligt vår uppfattning som att jämställdhet återigen börjar innefatta alla människors lika värde.

Frågan är hur viktigt det är att ha ett renodlat begrepp, bara gällande flickor och pojkars rättigheter, när skolan arbetar med jämställdhet. Vi menar att det kan behövas skilda begrepp med enskilda definitioner för att förstärka vikten av att arbeta med en specifik grupps behov. Enligt vår mening kan det finnas en risk med en allmän definition gällande alla människors lika värde, då det kan leda till att ojämlikheter mellan vissa grupper glöms bort. Vi menar då inte bara ojämlikheter mellan könen utan även ojämlikheter när det gäller etnicitet, ålder, socioekonomi, sexuell läggning och så vidare. Vi anser att skolor som arbetar med jämställdhet är tvungna att klargöra för sig själva vad de egentligen ska arbeta med. Oavsett vad som läggs i begreppen borde kommunikationen rimligtvis underlättas om all skolpersonal som är involverad arbetade efter samma benämning och innebörd.

Arbetsformer för ökad jämställdhet

Elevens medvetenhet

Utifrån resultatet kan vi se att lärarstudenterna lägger fokus på den enskilda eleven som utgångspunkt för jämställdhetsarbete i skolan. Elevens erfarenheter och intressen är centrala och bör enligt intervjupersonerna vara utgångspunkter för vidare lärande. Det är den enskilda elevens behov och förutsättningar som har betydelse för undervisningens utformning och inte elevens kön. Vi anser att detta medför en viss problematik. Barn föds och socialiseras in i ett samhälle där förutbestämda normer och värderingar råder, vilket leder till att flickor och pojkar behandlas olika. Flickor och pojkar förutsätts också leka på olika sätt och umgås olika med sina vänner, varför de utvecklar olika intressen (Helkama et al., 2000; Hirdman, 1997; Jones, 1994; Säljö, 2000; Ve, 1992). Vi menar att när barnen kommer till skolan har de redan påbörjat sin socialisation och har därför intressen knutna till traditionella könsroller. När läraren då utgår från den enskilda elevens intressen befästs könsrollerna som finns i samhället, istället för att jämställdheten utvecklas och ökar, vilket verkade vara tanken med att lägga fokus på den enskilda eleven.

Genuskontraktet beskriver kvinnans och mannens begränsade möjligheter (Hirdman, 1997). Hirdman menar att kontraktet måste utvidgas, för att jämlikare förhållanden mellan kvinnor och män ska kunna utvecklas. När vi drar en parallell till skolans undervisning betyder det här att lärare behöver tänka på att vidga elevens intressen för att bryta invanda könsroller. I

resultatet diskuteras valbara ämnen som ett problem eftersom det finns en risk att eleverna väljer ämnen efter grupptrycket och då går miste om andra icke-traditionella ämnesval. Vi anser att det här är en intressant tanke som skulle innebära en möjlighet att utöka elevens intressen och bredda genuskontraktet, vilket skulle kunna öka jämställdheten.

Lärarstudenterna menar att det i ett jämställdhetsperspektiv är viktigt att flickor och pojkar arbetar tillsammans i grupp, för att förstå varandras tankemönster. Hirdman (1997) anser att genuskontraktet skapas och upprätthålls i mötet mellan flickor/kvinnor och pojkar/män. Enligt vår mening är det därför av stor betydelse att eleverna får möjlighet att arbeta tillsammans flicka och pojke för att genuskontraktet ska kunna förändras. Enligt Säljö (2000) lär människor genom att kommunikativt delta i ett samspel med andra. Olika sätt att resonera och tolka verkligheten delges vid ett tillfälle och används sedan för att förstå kommande situationer. Vi menar därför att lärandet uppstår när eleverna arbetar tillsammans och att detta lärande lägger grunden för hur de kommer tolka och agera i framtida situationer.

Resultatet påvisar att dialog och diskussion är huvudinslag för hur intervjupersonerna anser att jämställdhetsarbete i skolan ska ske. Genom dialog kan eleverna lära känna och förstå varandra, diskutera klassrumsinteraktionerna samt analysera artiklar och bilder i media. När eleverna får förståelse för varandra breddas deras omvärldsuppfattning vilket ger nya infallsvinklar på tillvaron. Det kan också utveckla en bättre kommunikation mellan könen, vilket även tidigare undersökningar i jämställdhetsarbete visat på (Skolverket, 1997). Dialog och delaktighet är grunden i Freires frigörande pedagogik. Det här kan leda till medvetenhet och nya perspektiv som kan skapa förändring (Freire, 1972). Vi menar att diskussion och reflektion över det egna klassrummet och hur samspelet eleverna emellan fungerar kan öka elevens medvetenhet om sitt eget handlande. Erson (1994) ger förslag på att stanna upp i den ordinarie undervisningen för att diskutera maktrelationer och inlärd könsmonster i allmänhet. Vi menar att även interaktionerna i klassrummet kan diskuteras på detta sätt, för att skapa förutsättningar för en förändring av elevernas beteende och tankar kring könsmonster. Det här menar vi kan leda till att elevens tankeförmåga kring sitt eget handlande vidgas till att gälla hela samhället.

Lärarstudenterna menar vidare att eleverna kan göra egna undersökningar av samhället. Dessa undersökningar kan sedan ligga till grund för diskussion och reflektion, för att medvetandegöra eleverna. I resultatet nämns värderingsövningar som ett annat sätt att medvetandegöra eleverna och deras egna tankar och värderingar. Att medvetandegöra eleverna anser vi vara en arbetsform som kan ge goda resultat i elevens lärande av hur samhället fungerar. Freire (1972) menar att det är viktigt att reflektera över samhällssituationer och vara en medskapare av världen. Även den poststrukturalistiska feministiska pedagogiska inriktningen handlar om att vara en medskapare av världen. Här betonas individens möjligheter att med sin kreativa förmåga skapa och förändra sociala, ekonomiska, politiska och språkliga mönster (Egidius, 1997). För eleverna göra egna undersökningar av samhället menar vi att det kan ge elever tillfälle att ta ställning till det de lär sig samtidigt som deras kunskaper är direkt knutna till deras levda verklighet. Eleven som utvecklas genom ett samspel med sin omvärld är en komponent i Deweys (1980) pedagogiska teori *Learning by doing*, där eleven lär genom att själv praktisera en uppgift.

I resultatet finns även förslag på att involvera föräldrarna i jämställdhetsarbetet genom att eleverna får redovisa sina resultat från sina egna undersökningar på föräldramöten. Det här påminner om den radikalfeministiska pedagogiska inriktningen där föräldrarna engageras i jämställdhetsarbetet. Lärarna som deltog i denna arbetsform upplevde samverkan med

föräldrarna som positivt (Skolverket, 1998). I hemmet sker den primära socialisationen där värderingar formas (Säljö, 2000), vi menar därför att det kan vara fördelaktigt att involvera föräldrarna. Vi anser att det kan leda till att föräldrarna blir medvetna om vad deras barn arbetar med i skolan, vilket kan medföra att eleverna får samma budskap från både hem och skola. Ett enhetligt budskap från skolan och hemmet borde enligt vår mening ge eleverna bättre förutsättningar för att skapa jämställda värderingar och handlingsmönster.

I den radikalfeministiska pedagogiska inriktningen används även rollspel för att minska aggressiva spänningar mellan flickor och pojkar. De får spela upp olika härskartekniker för att lära sig hur de kan gå till väga i olika situationer de kan ställas inför, exempelvis vid diskussion av politiska frågor (Skolverket, 1998). Rollspel är emellertid inget som våra intervjupersoner har lyft fram som en arbetsform för att öka jämställdheten. Enligt vår mening finns det en poäng i att få agera i olika situationer och prova på olika handlingsmönster. Eleverna kan då minnas övningarna i skolan när de ställs inför liknade situationer men i andra sammanhang.

Lärares medvetenhet

Inte enbart elever behöver vara medvetna om sitt handlande och sina värderingar utan även lärare behöver vara det, vilket är en förutsättning för att jämställdhetsarbete ska kunna genomföras (Erson, 1994; Skolverket, 1997; 1998; Ve, 1992). Vi menar att det finns antydningar om att intervjupersonerna har internaliserat skollagen och läroplanens värderingar i sitt tankesätt. Intervjupersonerna lyfter fram demokrati som en viktig utgångspunkt i skolarbetet, där eleverna ska vara delaktiga, få sin röst hörd och bli ansvarskännande människor. Andra nyckelord de framhäver är förståelse, respekt, öppen dialog och lyhördhet, som de anser skapar ett gynnsamt klimat för att ge eleverna förutsättningar till att bli goda samhällsmedborgare. Läroplanen -94 framhåller att förståelse och öppen diskussion behövs för att aktivt främja jämställdhet (Utbildningsdepartementet, 1998). Lärarstudenterna menar vidare att eleverna ska känna sig värdefulla och få utrymme att utvecklas utifrån sina egna förutsättningar och villkor. Dessa tankar genomsyras även i skollagen där de demokratiska värderingarna, som innebär att ha respekt för andra människor och skapa gynnsamma miljöer, kan utveckla ansvarsfulla människor (Utbildningsdepartementet, 2003). Demokrati i skolan anser vi handla om att se alla som lika mycket värda och att alla ska få lika möjligheter oavsett kön. Vi ser här ett samband med den liberalfeministiska pedagogiska inriktningen, som betonar vikten av att skapa lika villkor för flickor och pojkar genom att ge dem ett likadant bemötande (Skolverket, 1998). Vi menar vidare att demokrati är en viktig utgångspunkt och förutsättning för utvecklingen av jämställdhet.

I vårt resultat reflekterar lärarstudenterna över hur de är som förebilder. Det framkommer att de anser att det är viktigt att vara en vuxen med vårdat språk som förmedlar lyhördhet och hänsyn för andra människor och deras åsikter. Vi anser att lärarens bemötande och agerande är av stor vikt att betona då Helkama et al. (2000) menar att lärarens värderingar och beteende även påverkar elevernas lärande på grund av socialisationsprocessen som sker i skolan. Erson (1994) menar att det krävs mod från lärarens sida att låta alla röster höras, vilket är en förutsättning för att jämställdhetsarbetet ska fungera i skolan. Vi ser det som positivt att våra intervjupersoner verkar ha det här modet, då de framhäver betydelsen av att låta alla komma till tals och att alla elever måste bli synliggjorda, vilket medför att jämställdhet efterlevs.

Vidare ser lärarstudenterna sig själva som handledare för sina kommande elever. I rollen som handledare ingår att vara ett stöd och en vägvisare för sina elevers lärande. Vid grupparbete gäller det även att vara behjälplig i eventuella konflikter som kan uppstå i en gruppprocess.

Dewey (1980) menar att det är lärarens uppgift att handleda gruppen men att det är eleverna själva som ska vara drivkraften. Freire (1972; 1975) anser att val av undervisningsmetod förmedlar en människosyn och att lärande är en humaniseringsprocess där människors värde och delaktighet bör fokuseras. Vi menar att det är positivt att eleverna och deras lärande fokuseras och att läraren bistår eleverna som en handledare. Eleverna blir då aktiva i sitt eget lärande där läraren lutar på elevens förmåga att tänka själv.

Resultatet visar att genusperspektivet är någonting som ständigt behöver få utrymme och genomsyra undervisningen. Lärarstudenterna menar att det är viktigt att inte läraren tar för givet att genusperspektivet automatiskt integreras i undervisning. Karlson (2003) menar att det praktiska arbetet är ofta planerat och genomtänkt. Om läraren tänker ur ett genusperspektiv redan i planeringsstadiet underlättar det för den kommande undervisningen att sända ut signaler om jämställdhet i önskad riktning. Hon menar nämligen att det kan vara svårt att internalisera jämställdhet i spontana aktiviteter. Lärarstudenterna anser vidare att självmedvetenhet och självkritik är nödvändigt. Skolverket (1997) menar att det kan vara svårt för skolpersonalen att medvetandegöra sina egna värderingar och förhållningssätt. Vi har därför en tanke om att det är positivt att lärarstudenterna redan har en viss medvetenhet om jämställdhetsfrågor, vilket kan behövas när de ska föra ut sina ambitioner kring jämställdhet i deras framtida yrkesroll. En kritisk medvetenhet anser vi vara en god början till en framåtsträvande process där jämställdhet integreras i alla skolämnen.

Jämställdhetsarbetets betydelse för elevers hälsa

I resultatet menar lärarstudenterna att elever ska få göra och bli det de vill oavsett könstillhörighet. Enligt vår mening vill lärarstudenterna då påverka miljön, som är en viktig komponent i Pörns (1995) handlingsteoretiska hälsobegrepp. Miljön innefattar bland annat samhällets förväntningar och vi menar att det därmed även borde beröra Hirdmans (1997) genuskontrakt. Vi menar att en metod för att öka möjligheterna till en bättre hälsa lämpligen bör vara att påverka miljökomponenten i Pörns hälsobegrepp och utvidga samhällets föreställningar om kön. På så sätt skapas i samhället fler godtagbara handlingsalternativ för en flicka eller en pojke. Finns det fler alternativ att tillgå anser vi att förutsättningarna för att kunna tillgodose målen i en människas liv ökar. Enligt Pörn kan en människas mål då lättare balanseras med miljön, vilket kan ligga till grund för en god hälsa.

Lärarstudenterna menar som sagt att eleverna ska få vara och bli som de vill oberoende av samhällets förväntningar. I resultatet framgår även lärarstudenternas tankar om att förhindra traditionella könsroller och inte stämpla olika beteenden som typiskt kvinnliga eller manliga. Enligt Pinhas et al. (2002) kan en könsrollskonflikt associeras med självmordsförsök bland tonåringar. Vi anser därför att det är av största vikt att lärarstudenterna lyckas med att förmedla sina uppfattningar om att eleverna ska vara nöjda med vilka de är. Det här gäller även utseendemässigt och lärarstudenterna menar att medias skönhetsideal är nödvändigt att föra en diskussion kring. Våra intervjupersoner anser vidare att missförstånd i kroppsuppfattningar kan medföra en fixering vid utseende istället för att se de personliga egenskaperna.

En människas egenskaper och förmågor är en betydelsefull faktor i det handlingsteoretiska hälsobegreppet (Pörn, 1995). Individens fysiska, psykiska och sociala förmågor ingår i vad Pörn menar med en individs repertoar. I resultatet nämns skolidrotten som en del i jämställdhetsarbetet för att utveckla elevers fysiska kapacitet och därmed främja deras fysiska

hälsa. Även vikten av att se varje individ för vad den är samt uppmärksamma och uppmuntra elever för att öka deras tro på sig själva framgår av resultatet. Uppmuntran och bekräftelse ingår i begreppet empowerment som är en process där en positiv självkänsla och ett gott självförtroende utvecklas. Empowerment betecknar en inre kraft som kan få individen att hjälpa sig själv. Det handlar om att finna sina starka sidor och förmågor samt se sina egna möjligheter (Rodwell, 1996). Vi menar därför att elevens självförtroende kan främjas om elevens förmågor lyfts fram och uppmuntras. Fler förmågor kan då utvecklas, vilket innebär att fler handlingsalternativ blir möjliga. Det här anser vi går i linje med regeringens proposition (2002/03:35) som beskriver individens rätt att utvecklas efter sina egna förutsättningar.

Utifrån Pörns resonemang menar vi att fler förmågor underlättar för individen att uppfylla sina mål och önsknings, vilket kan öka deras inre välbefinnande. Vi anser att handlingsalternativen går hand i hand med jämställdhetsarbetet då även könskonstruktionerna kan förändras. Med ett starkare självförtroende vågar eleverna använda sina nyförvärvade förmågor och överskrida de könsroller som samhället konstruerat. Arbetet med att utveckla fler förmågor och handlingsalternativ anser vi kan ge möjlighet till att utvidga genuskontraktet, vilket Hirdman (1997) anser nödvändigt. Vi menar dock att det är viktigt att försöka tillföra positiva faktorer, intressen och beteenden. Enligt Östlin, et al. (1996) bidrar ett tävlingsinriktat beteende till vådlig körning i trafiken och hög alkoholkonsumtion. Ur hälsosynpunkt anser vi inte detta vara ett fördelaktigt beteende att eftersträva. Vi menar att det istället är bättre att framhäva fördelarna med exempelvis tävlingsinriktat beteende som kan leda till att flickor vågar ta för sig mer. När det gäller pojkar kan till exempel mer hjälpsamhet betonas och införlivas i deras handlingsmönster. Det här kan liknas med den liberalfeministiska pedagogiska inriktningen, vilken beskriver ledarträning för flickor och konfliktlösning i ord för pojkar, som sätt att stärka flickor och pojkars identitet (Skolverket, 1998).

Tidigare jämställdhetsarbete (Skolverket, 1997) har som mål att stärka elevernas självförtroende. En studie som gjorts kring självförtroende och psykisk hälsa visar på att flickor i större utsträckning än pojkar har lägre självförtroende och därmed mår psykiskt sämre (Bolognini, Plancherel, Bettschart & Halfon, 1996). En möjlig anledning till detta menar Rudolph (2002) kan vara att flickor lägger mer tid på vänskapsrelationer och speglar sitt eget värde genom sina vänners uppfattningar om dem. Det här gör flickorna känsligare för att utveckla ett lågt självförtroende med oro, ångest och depression som följd. Det här anser vi stämmer överens med Carlssons studie (1980) som påvisar att flickor uppfostras att betvivla sin egen förmåga. Enligt vår uppfattning är det därför viktigt ge flickor tid och utrymme samt att hjälpa dem att se sina förmågor och möjligheter. Det här kan stärka flickor i sin person där ett gott självförtroende kan utvecklas och främja ett inre välbefinnande.

Det framkommer i resultatet att lärarstudenterna känner ett stort kommande ansvar för sina blivande elever och att det är viktigt att ta tag i mobbning direkt. Vid bråk på rasten får lektionen ge vika för att detta först måste klaras upp. Vi anser att det är positivt att försöka motverka bråk och mobbning som är ohälsosamt för eleverna. Karlson (2003) menar dock att det finns en risk att bråk och slagsmål stjäla all uppmärksamhet från problem i vänskapsrelationer som kan leda till utfrysning. Det är oftare pojkar som hamnar i bråk medan flickor i större utsträckning har relationsproblem. Det medför att flickorna kan glömmas bort om all fokus ligger på att reda ut slagsmål.

I resultatet framkommer även att atmosfären i klassrummet ska vara tillåtande och karaktäriseras av förståelse, respekt och acceptans. Atmosfären i klassen kan främja

jämställdhet genom att eleverna får ta del av varandras erfarenheter och därmed skapa en större förståelse för varandra. Ett utbyte av erfarenheter med en ökad förståelse menar vi kan ge fler förmågor och främja elevers tro på sig själva till att de duger som de är. Eleverna får också möjligheten att träda in i varandras könsroller, vilket medför att de traditionella könsrollerna bryts. Vi menar vidare att ett tryggt och avslappnat klassrumsklimat kan främja hälsan genom att eleverna då känner sig mindre stressade.

Metoddiskussion

Vid vissa informationstillfällen i klasserna ansåg vi att läraren försökte påverka lärarstudenterna att delta i undersökningen. Vi försökte dock lyfta fram att deltagandet i undersökningen var frivilligt. Vissa intervjupersoner deltog dock på grund av att de ville tillmötesgå våra behov av intervjupersoner. Någon enstaka deltog på grund av intresse för ämnet, vilket kan ha gett ett fylligare resultat. När det gäller intervjupersonerna önskade vi en jämn fördelning mellan kvinnor och män för att belysa jämställdhetsarbete i skolan både ur ett kvinnligt och manligt perspektiv. Det var dock fler kvinnor bland våra intervjupersoner men vi anser ändå att vi fick båda perspektiven tillgodosedda.

Intervjufrågorna kunde ha varit mer direkta och utgått ifrån vad som framkommit i tidigare studier om klassrumsinteraktioner eller jämställdhetsarbete i skolan. Frågorna kunde ha riktat in sig på ställningstaganden kring tidigare forskning inom området, för att inte upprepa tidigare forskningsresultat. En viss anknytning i resultatet till tidigare studiers resultat stärker dock trovärdigheten i vår studie. Det intressanta med vår studie var att lärarstudenters tankar låg i fokus, vilket kan ha varit en fördel då den nya lärarutbildningen kan ha gett dem uppslag till nytänkande inom skolan och dess undervisningsformer. Nackdelen vi såg var att de inte har fått prova om deras tankar och förslag på jämställdhetsarbete i skolan fungerar i praktiken.

Intervjuerna och därmed också resultatet menar vi kan ha påverkats av våra olika bakgrunder och erfarenheter då vi var två personer som utförde intervjuerna. En tanke är också att intervjupersonerna har påverkat oss och vilka frågor vi som intervjuare ställt. Hade vi bytt intervjupersoner med varandra hade kanske följdfrågorna blivit annorlunda och ett annat resultat hade framkommit. När vi tog del av varandras intervjuutskrifter framkom dock liknande huvuddrag från de olika intervjuerna. Det som skilde sig något var hur aktiva vi som intervjuare hade varit. Den ena av oss hade följt upp med följdfrågor och förtydliganden direkt medan den andra låtit intervjupersonerna tystna innan nästa fråga ställdes. Detta har medfört mer koncisa tankar i den ena intervjugruppen och mer utsvävande svar i den andra intervjugruppen. Vi kände båda en viss osäkerhet i intervjusituationen då det var svårt att både lyssna aktivt och hålla nästa fråga i tankarna. Intervjuerna avrundades med småprat för att undvika abrupta slut där intervjupersonen kände sig avvisad. Vi som intervjuare fick då också tillfälle att ge respons på det som hade sagts.

Vissa frågor i intervjuguiden behövde inte alltid ställas då intervjupersonerna själva besvarade dem i samband med andra frågor. I efterhand kan vi känna att antalet frågor i intervjuguiden var lite för många, eftersom det var svårt att hålla reda på vad de hade svarat på och inte. Det här gjorde att vi ibland ställde frågor där tidigare svar upprepades. Det finns dock en fördel med att ändra frågeformuleringarna för en viss fråga och ställa den på olika sätt. Tillförlitligheten stärks och giltigheten i svaren ökar nämligen om personen svarar samma sak på de olika frågeformuleringarna och därmed höjs kvaliteten i resultatet (Kvale, 1997). De upprepade

svaren ledde också till att vi fick mer utvecklade och djupgående svar, vilket gav oss en större inblick i intervjupersonernas resonemang.

Under databearbetningen har vi i de första stegen arbetat var och en för sig. Vår tanke var att trovärdigheten i vårt resultat skulle stärkas om vi oberoende av varandra kom att fokusera på samma huvuddrag i vårt intervjumaterial. Då vi båda uppmärksammade samma huvuddrag under första delen av bearbetningsprocessen upplevde vi att tillförlitligheten i resultatet stärktes. Vår senare bearbetning i framställningen av vårt resultat innehåller det vi tolkat som väsentligt att ta med i förhållande till vårt syfte med studien. Vi har också försök använda citat från samtliga intervjupersoner för att öka trovärdigheten och mångfalden i resultatet.

Folkhälsopedagogisk relevans

I dagens samhälle är arbetsmarknaden könssegregerad, där till exempel vård- och omsorgsyrken är kvinnodominerade och tillverkningsindustrin domineras av män (Statistiska centralbyrån, 2004). De kvinnodominerade arbetsområdena har i större utsträckning lägre status, lägre inkomster och sämre karriärmöjligheter än de mansdominerade yrkena. Då kvinnor i större utsträckning än män arbetar med vård- och omsorgsyrken betyder det också att de arbetar mer med mänskliga relationer. Det här är faktorer som bidrar till hälsoskillnaderna mellan könen bland annat gällande sjukdomar i rörelseorganen och känslomässig stress (Socialstyrelsen, 2001). Enligt Östlin et al. (1996) finns en association mellan en jämnare könsfördelning på en arbetsplats och en förbättrad psykosocial arbetsmiljö. Vi anser att genom mer jämställda val kan en könssegregerad arbetsmarknad förhindras och en bättre arbetsmiljö för både kvinnor och män kan skapas. Om kvinnor och män arbetar tillsammans menar vi att det kan bidra till en mer dynamisk arbetsprocess med högre produktivitet och ett högre välbefinnande. Det här får vi belägg för genom Världshälsoorganisationen (1999) som bland annat beskriver att jämställdhet kan öka produktivitet och ekonomisk tillväxt och därmed förbättra hälsan hos befolkningen.

Kvinnan kompenserar sin lägre status i arbetet genom att söka sin bekräftelse i hem och familj där hon tar ett större ansvar än vad mannen gör, vilket leder till dubbelarbete (Socialstyrelsen, 2001). Även mannen känner i sin könsroll en konflikt i att kunna förena yrkeslivet med familjen, där yrket får tyngdpunkten och familjen åsidosätts (Ekenstam, Frykman, Johansson, Kuosmanen, Ljunggren & Nilsson, 1998). Vi menar att denna konflikt kan skapa en känsla av att behöva vara familjeförsörjare, vilket kan leda till prestationskrav och stress hos mannen. Den förlorade tiden med familjen och svårigheten att identifiera sig med papparollen anser vi kan leda till en känsla av utanförskap från familjen. Här menar vi att det är viktigt att kvinnan tillåter mannen att vara pappaledig och på så sätt vara delaktig i familjelivet och att mannen släpper ifrån sig sitt försörjaransvar till kvinnan och ger henne möjlighet till karriärsutveckling. Det här medför att kvinnan och mannen får lika mycket ansvar och inflytande i hem och arbete. Genom att bryta invanda könsrollsmönster menar vi att genuskontraktet kan utvidgas (Hirdman, 1997). Kvinnor och män kan då träda in i varandras roller och få en ökad förståelse för varandra. Det här kan för mannen exempelvis innebära att pappaledighet i större utsträckning accepteras av samhället. Krav på att vara en familjeförsörjare kan enligt vår mening då avta, vilket kan leda till mindre stress och bättre hälsa för mannen. För kvinnan kan det här innebära en lättare arbetsbörda i hemmet och en större möjlighet att utveckla sig inom sitt arbete. Vi menar dock att en förändring sker i denna riktning där kvinnan och mannen kan känna sig värdefulla både i sitt yrke och i hemmet.

En förutsättning för att skapa ett mer jämställt samhälle är att börja arbeta med värderingar och attityder i ett tidigt stadium. Detta eftersom människans grundläggande värderingar formas under barndomen och blir en plattform för en individs handlingsmönster och framtida utveckling (Säljö, 2000). Vi menar att värderingar som skapas tidigt i livet påverkar framtida val som till exempel val av utbildning eller yrke. Utbildningsdepartementet (1998) menar att skolan har ett ansvar att motverka traditionella könsmonster samt att aktivt försöka arbeta med att elevers framtida val av utbildning och yrke inte begränsas på grund av köns-tillhörighet. Vi anser att det här kan möjliggöras om jämställdhetstankar utvecklas i ett tidigt skede i livet. Skolan menar vi är en plats bland många att arbeta med jämställdhetsfrågor men kanske vore det att föredra att börja arbeta med jämställdhet redan på förskolan. Skolan är dock obligatorisk vilket innebär att barn i större utsträckning nås i skolan än i förskolan, vilket är anledningen till vår fokusering på skolan. Enligt vår mening är det viktigt att i skolan internalisera ett jämställdhetsperspektiv hos elever för att skapa förutsättningar för ett samhälle där kvinnor och män värderas lika, så att hälsoskillnader kan utjämnas.

Vår tanke är att denna uppsats kan ge förslag på olika tillvägagångssätt att arbeta med jämställdhet bland elever i skolan. Uppsatsen kan medvetandegöra lärarstudenter och uppmärksamma dem på jämställdhetens betydelse för elevers hälsa samt hur viktig deras roll som lärare är i detta sammanhang. Vi anser att det är av stor betydelse att de genom sin lärarroll är med och påverkar till en förändring av värderingar och handlingsmönster hos elever. Det här kan i framtida generationer leda till minskade hälsoskillnader bland kvinnor och män som bland annat uppkommer av alltför strikta könsmonster.

Under vårt arbete har vi känt att jämställdhet allt som oftast framställs ur ett kvinno-perspektiv. Det manliga perspektivet inom jämställdhet anser vi saknas och efterfrågar därför mer forskning kring detta. Denna forskning anser vi behövs för att engagera män i jämställdhetsarbete eftersom jämställdhet angår både kvinnor och män. Reell jämställdhet innebär att kvinnor och män har lika förutsättningar i verkligheten (Nationalencyklopedin, 2003). Vi menar att det är av stor betydelse att hela samhället är med och påverkar den reella jämställdheten för att en verklig förändring mellan kvinnor och män ska kunna ske.

Slutsatser

Vi har kommit fram till att de lärarstudenter vi intervjuat anser att det är viktigt att medvetandegöra elever och lärare för att kunna arbeta vidare för ett jämställt samhälle. Det finns enligt våra intervjupersoner flera grundläggande komponenter för jämställdhetsarbete i skolan. Dessa är bland andra att föra en diskussion kring jämställdhet där eleverna får vara delaktiga och pröva sina ställningstaganden. De kan därmed genom sina nya erfarenheter våga träda över de traditionella könsgränserna. Med ett tryggt klimat där individen blir sedd för vad den är och tillåts vara som den vill samt blir betraktad med förståelse och respekt, kan ett gott självförtroende främjas med en god hälsa som följd. Ur ett lärandeperspektiv är lärarens roll betydelsefull då det bland annat är lärarens medvetenhet och bemötande som skapar förutsättningar för elevers värderingar om jämställdhet. Värderingar och handlingsmönster som byggs upp i skolåldern ligger till grund för framtida val i livet som kan medföra hälsoskillnader mellan könen. Det är därför viktigt att ur ett folkhälso-pedagogiskt perspektiv utöva jämställdhetsarbete i skolan och därmed utjämna hälsoskillnader mellan kvinnor och män.

Litteraturförteckning

- Bergman, M., M., & Scott, J. (2001). Young adolescents' wellbeing and health-risk behaviours: gender and socio-economic differences. *Journal of Adolescence*, 24, 183-197.
- Bergöö, K. (1986). *Flickor i tvåsamhet och pojkar i gäng*. Linköping: Fortbildningsavdelningen i Linköping, sektor svenska.
- Bolognini, M., Plancherel, P., Bettschart, W., & Halfon, O. (1996). Self-esteem and mental health in early adolescence: development and gender differences. *Journal of Adolescence*, 19, 233-245.
- Bryman, A. (1997). *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Carlsson, M. (1980). Psykiska problem och könsroller. *Kvinnovetenskaplig tidsskrift*, 4, 13-21.
- Dewey, J. (1980). *Individ skola och samhälle. Pedagogiska texter*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Egidius, H. (1997). *Natur och Kulturs Psykologilexikon*. Andra utgåvan. Stockholm: Natur och Kultur.
- Egidius, H. (2000a). *Pedagogik för 2000-talet*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Egidius, H. (2000b). *Termllexikon i psykologi, pedagogik och psykoterapi. 6:e uppl.* Lund: Studentlitteratur.
- Ekenstam, C., Frykman, J., Johansson, T., Kuosmanen, J., Ljunggren, J., & Nilsson, A. (1998). *Rädd att falla. Studier i manlighet*. Stockholm: Gidlunds Förlag.
- Erson, E. (1994). Vad innebär det att vara en feministisk lärare? *Kvinnovetenskaplig tidsskrift*, 4, 54-64.
- Folkhälsoinstitutet. (1997). *Hälsofrämjande skola*. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.
- Forsman, B. (1997). *Forskningsetik – En introduktion*. Lund: Studentlitteratur.
- Freire, P (1972). *Pedagogik för förtryckta. 5:te uppl.* Stockholm: Gummessons kursiv.
- Freire, P (1974). *Kulturell kamp för frihet. 2:a uppl.* Stockholm: Gummessons kursiv.
- Freire, P (1975). *Utbildning för befrielse*. Stockholm: Gummessons kursiv.
- Helkama, K., Myllyniemi, R., & Liebkind, K. (2000). *Socialpsykologi en introduktion*. Malmö: Liber.

Hirdman, Y. (1997). Genussystemet – reflektioner kring kvinnors sociala underordning. I L. Furuland & J. Svedjedal (Red.), *Litteratursociologi texter om litteratur och samhälle*. (pp. 399-418). Lund: Studentlitteratur.

Hvitfeldt, T. (2002). [Elektronisk] *Skolelevers drogvanor 2002, Sammanfattande kommentarer och tabeller. Resultat från riksundersökningen i årskurs 9, Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning Rapport nr 69*
Tillgänglig: <http://www.can.se/rapport/Skolrapp2002.pdf> [Läst 04-01-25]

Högskoleförordningen (1993:100) [Elektronisk] *Högskoleförordningen Bilaga 2 Examensordning*. Tillgänglig: <http://www.hsv.se/sv/CollectionServlet/53/82/128/595.html> [Läst 04-01-23]

Janlert, U. (2000). *Folkhälsovetenskapligt lexicon*. Stockholm: Natur och Kultur.

Jones, A. (1994). Flickor blir ”flickor” i ett socialt spel av betydelser och sätt att vara. *Kvinnovetenskaplig tidsskrift*, 4, 30-39.

Karlson, I. (2003). *Könsgestaltningar i skolan. Om könsrelaterat gränsuppsättande, gränsuppluckrande och gränsöverskridande*. (avhandling för doktorsexamen, Linköpings universitet).

Kindeberg, T. (1997). *Undervisningens möjligheter att förändra elevers tänkande inom området aids och sex*. Lund: Lund University Press.

Kolip, P. (2002). Gender-specific health related behaviour in youth. Empirical findings and theoretical explanations. *Bundesgesundheitsblatt – Gesundheitsforschung – Gesundheitsschutz*, 45, 885-888.

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Nationalencyklopedin. (1993). Höganäs: Bra Böcker.

Nationalencyklopedin (2003) [Elektronisk] *Jämställdhet*.
Tillgänglig: http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_sect_id=488430 [Läst 03-07-02]

Pedagogisk uppslagsbok: från A till Ö utan pekpinnar. (1996). Stockholm: Lärarförbundets förlag, Informationsförlaget.

Piko, B. (2001). Gender differences and similarities in adolescents' ways of coping. *The Psychological Record*, 51, 223-235.

Pinhas, L., Weaver, H., Bryden, P., Ghabbour, N., & Toner, B. (2002). Gender-role conflict and suicidal behaviour in adolescent girls. *Canadian Journal Psychiatry*, 47, 473-476.

Pörn, I. (1984). Vårdlära och vårdvetenskap. Några vetenskapsteoretiska synpunkter. *Socialmedicinsk tidsskrift*, 7, 302-306.

Pörn, I. (1995). *Vad är hälsa? Begrepp om hälsa. Filosofiska och etiska perspektiv på livskvalitet, hälsa och vård*. Stockholm: Liber utbildning.

Regeringskansliet. (2002). *Sveriges tredje rapport till FN:s kommitté för barnets rättigheter. Om åtgärder och framsteg för att förverkliga konventionen om barnets rättigheter.* Stockholm: Socialdepartementet.

Regeringens proposition 2002/03:35. *Mål för folkhälsan.* Stockholm: Socialdepartementet.

Rodwell, C. (1996). An analysis of the concept of empowerment. *Journal of Advanced Nursing*, 23, 305-313.

Rudolph, K. (2002). Gender differences in emotional responses to interpersonal stress during adolescence. *Journal of Adolescence health*, 30, 3-13.

Skolverket. (1997). *Utvärdering av lokala jämställdhetsprojekt inom JÄMSAMs nätverk.* Stockholm: Liber distribution.

Skolverket. (1998). *Jämställdhetspedagogik – en sammanställning av aktionsprojekt.* Stockholm: Liber.

Socialstyrelsen. (2001). *Folkhälsorapport.* Stockholm: Socialstyrelsen.

SOU 1997:116. Barnets bästa i främsta rummet. FN:s konvention om barnets rättigheter förverkligas i Sverige. Stockholm: Socialdepartementet.

StAAF, M. (2003). [Elektronisk] *Den nya lärarutbildningen. En undersökning av studenterna på fjärde terminen och deras åsikter om utbildningen.* Tillgänglig: <http://www.utbildningsvetenskap.uu.se/Lararrapport%20vt%20C9slutversion.pdf> Uppsala universitet [Läst 04-01-23]

Starrin, B., & Svensson, P-G. (Red.) (1994). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori.* Lund: Studentlitteratur.

Statistiska centralbyrån. (2004). [Elektronisk] *Sysselsatta (AKU), 100-tal efter kön, näringsgren SNI 2002, yrkesställning och tid.* Tillgänglig: <http://www.ssd.scb.se/databaser/makro/SaveShow.asp> [Läst 04-03-30]

Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken ett sociokulturellt perspektiv.* Stockholm: Prisma.

Tallberg Broman, I. (1997). Vad vet blivande lärare om genusfrågor? *LOCUS* 4, 29-39.

Tallberg Broman, I. (1998). *De lärarstuderande och könspektiven.* Lunds universitet.

Utbildningsdepartementet. (1998). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo 94, anpassad till att också omfatta förskoleklassen och fritidshemmet.* Stockholm: Utbildningsdepartementet, Regeringskansliet, Fritzes offentliga publikationer.

Utbildningsdepartementet (2003). [Elektronisk] *Skollag (1985:1100).* Tillgänglig: http://rixlex.riksdagen.se/htbin/thw?%7BOOHTML%7D=SFST_DOK&%7BSNHTML%7

D=SFSR_ERR&\$\$%7BBASE%7D=SFST&BET=1985%3A1100&\$\$%7BTRIPSHOW%7D=f
ormat=THW [Läst 04-01-23]

Ve, H. (1992). Aktionsforskning som metod i jämställdhetsprojekt i skolan. *Kvinnovetenskaplig tidsskrift*, 3, 64-74.

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Visser, I. (2002). Prototypes of gender: Conceptions of feminine and masculine. *Women's studies international forum*, 25, 529-539.

Världshälsoorganisationen. (1999). *Hälsa 21-hälsa för alla på 2000-talet, en introduktion*. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.

Weedon, C. (1997). *Feminist practice et poststructuralist theory*. Second edition. UK: Blackwell Publishing.

Östlin, P., Danielsson, M., Diderichsen, F., Härenstam A., & Lindberg, G. (Red.) (1996). *Kön och ohälsa – en antologi om könsskillnader ur ett folkhälsoperspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Bilagor

Bilaga 1

Till lärarstudenter...

Hej!

Vill Du delta i vår undersökning?

Vi är intresserade av jämställdhetsfrågor och hur dessa kan komma i uttryck i din framtida yrkesroll. Vi vill därför fånga Dina tankar kring begreppet jämställdhet och fokusera på just Din uppfattning av begreppet.

Vi kommer i vårt uppsatsarbete, inom folkhälsovetenskap, att genomföra intervjuer och söker nu 15 intervjupersoner. Intervjuerna kommer att ta cirka en timme och utföras under veckorna 48-51. Deltagandet är naturligtvis frivilligt och det är möjligt att när som helst avbryta deltagandet. Intervjuerna kommer att spelas in på band i syfte att underlätta bearbetningen av materialet. Informationen kommer inte att vara tillgänglig för annan än undertecknad, handledare, examinator och opponenter.

Vid eventuella frågor får Du gärna kontakta oss!

Frida Hesselgren

Tel: 044-21 81 92

e-mail: frida_hesselgren@hotmail.com

Ida Johansson

Tel: 044-23 50 19

e-mail: ida_m_johansson@hotmail.com

Intresseanmälan

Du som är intresserad kommer vi att kontakta om en till två veckor. Detta ger Dig möjlighet att fundera över om Du vill delta eller inte.

Jag är intresserad av att delta:

Namn: _____

Studerar min _____ termin på lärarprogrammet

Kurs jag läser just nu _____

Telefonnummer

Hem: _____

Mobil: _____

E-mailadress: _____

Eventuellt önskemål om dag och tid

Vecka:

48 _____

49 _____

50 _____

51 _____

Intervjuguide

Inledande frågor

Läraryrollen

Berätta varför du vill arbeta som lärare.

Vilka förväntningar har du på dig själv som blivande lärare?

Hur ser du på dig själv som förebild för dina blivande elever?

Vilka uppgifter anser du är de viktigaste i din roll som blivande lärare?

Direkta frågor

Jämställdhet

Vad betyder jämställdhet för dig?

På vilket sätt anser du att jämställdhet kan integreras i elevernas skolarbete?

Vilka tankar kring jämställdhet tycker du är viktiga att eleverna får med sig från skolan?

På vilket sätt anser du att man kan arbeta för att flickor och pojkar ska få lika möjligheter?

Hur ser du på pojkar och flickor behov av uppmärksamhet (stöd, sedd, hörd) i skolan?

Brukar du fundera på om behandlar pojkar och flickor lika i klassrummet?

Hälsa

Vad betyder hälsa för dig?

Hur ser du på barn och ungdomars hälsa?

På vilket sätt anser du att jämställdhet kan påverka elevernas hälsa?

Avslutande frågor

Om du tänker på jämställdhet ur ett hälsofrämjande perspektiv, på vilket sätt skulle du vilja arbeta utifrån det.

Känner du att du fått säga det som du anser är viktigt inom områdena jämställdhet och hälsa?

Hur har du uppfattat den här intervjusituationen?